

MENCKEN- KRESTOMATIO

H. L. Mencken

Selektita e tradukita da Brian E. Drake

Ica tradukuro kompilata del verki di H.L. Mencken
Creative Commons 2020 da Brian E. Drake
Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 Unported
International

The Oxford Rationalist
56 Albany Street
Oxford, NY 13830 USA
(607) 843-2636
brian.eric.drake@gmail.com

MENCKEN- KRESTOMATIO

H. L. Mencken

Selektita e tradukita da Brian E. Drake

‘...ica Santa Teroro de Baltimore esas splendide ed exultante e kontagie vivanta. Il nomas vu porko, ed imbecilo, ed il augmentas vua volo vivar.’

—Walter Lippmann

Kontenajo

Prefaco.....	11
La Mento dil homaro.....	15
SENTENTLÆ.....	17
ARTO E SEXUO.....	23
LA NATURO DI AMORO.....	25
HISTORISTI.....	33
HONORO.....	35
PATRIOTISMO.....	36
DILEMO ETIKAL.....	37
La Civitano e la stato.....	39
SENTENTLÆ.....	41
L'AMERIKANO.....	46
PRI ESAR AMERIKANO.....	55
NOTO SUR PONYETO.....	64
BLINDA TENDENCO.....	65
TEORII GUVERNAL.....	69
OLUA NATURO INTERNA.....	70
PLUSO SAMA.....	73
KATEKISMO.....	77
Arcana Cœlestia.....	79
SENTENTIAE.....	81
AD IMAGINEM DEI CREAVIT ILLUM.....	84
MEDITO DUM JUNIO-DIO.....	99
QUOD EST VERITAS?.....	103
LA PREMIO DIL DUBITANTO.....	105
OFICIO MEMORIAL.....	107
Bufonaji.....	113
SENTENTLÆ.....	115
PRI KALVA KAPI.....	118
MORTO: DISKUTO FILOZOFIAL.....	127
L'AMERIKANA PAROLATA.....	141
ANIVERSARIO NEGLIJITA.....	148

LA VIZIONERO.....	158
LA MEDIKO NEKOMPAREBLA.....	166
Epitafo.....	171

Quante plu multe homo revas, tante min multe lu kredas. Granda literaturo do esas precipue produkturo di menti dubitema e questionema qui rebelas kontre la nmovebla certeso dil naciono.

—H.L. Mencken, PREJUDIKI,
2MA SERIO, ‘La letri nacional’

Prefaco

Henry Louis Mencken (12 septembro 1880 – 29 januaro 1956), la maxim famoza, maxim influiva, maxim ikonoklasta jurnalisto Usana dil unesma duimo dil XXma yarcento, naskis e mortis en Baltimore, Maryland, Usa, filiulo di aferisto qua posedis sucesoza tabako-fabrikerio, e la filiulo expektesis sucedar a tala komerco. Ma evante non yari, lu lektis *L'Aventuri di Huckleberry Finn* da Mark Twain, 'la maxim astonanta evento dum mea vivo,' e rezolvis esor skriptisto. Samtempe la familio pasis

somero en vicina urbeto, ube Mencken unesmafoye vidis jurnal-kontoro. 'To determinis la tota voyo di mea vivo. Nam per beante regardegar tra la fenestro dil kontoro dil anciena Ellicott City- *Times* kontoro, me ganis mea unesma dezirego por jurnalismo, ed a ta trista ma baroka mestiero omna mea dii esis konsakrita.' Evante 19 yari lu employesis kom raportisto por la jurnalno *Morning Herald* ed ibe laboris dum sis yari. En 1906 la jurnalno esis komprata e lu laboris por la *Baltimore Sunpapers*, e duris skriptar por la *Sun*, la *Morning Sun*, e la *Sunday Sun* til 1948, kande lu subisis apoplexio-aceso e ne plus povis skribar. Lu dormante mortis en 1956.

Dume, en 1908 lu divenis literatur-kritikisto por la jurnalno *The Smart Set* ed en 1924, kun la teatro-kritikisto George Jean Nathan, lu establis la jurnalno *The American Mercury*, qua balde divenis tre influiva jurnalno nacional.

Kom erudito, lu admiris ed interpretis la filozofo Friedrich Nietzsche a la publiko Usana, e skriptis exploro pri l'Angla quale parolata en Usa, *The American Language*, en tri tomi. Lu famoze raportis pri la t.n. Scopes-'simio'-proceso, proceso kontre

biologio-docisto qua nelegale audacis docar la teorio pri evoluciono .

Segun Mencken, qua ne grande estimis la mento-kapableso dil homaro, la jurnalero ideal por ta vasta publiko qua obtenas omna sua informo per audar (hodie on vice dicas ‘per spektar televido o l’interreto’) ese ‘tote imprimita, quale primara lerno-libri, uzante nur vorti havanta un silabo. Ol evitez omna ideo ultre la kompreno di puero evanta dek yari pro ke omna idei esas ultre li. Li povas komprenar nur eventa,’ ma li atencas nur ta eventa prizentata kom dramata ‘en la formo di kombato, ed ol mustas esar tre simpla kombato havante l’una latero klare yusta e l’altra latero klare neyusta. Li ne povas plu bone komprenar neutreso kam li povas komprenar la quaresma dimensiono.’ Tale Mencken anticipis ne nur novaj-programa televiduala ma anke la che-televiduala kampania politikal uzanta atakema annunci. ‘Nulu en ca mondo, segun mea savo—e me serchis la registri dum yari, ed employis agenti por helpar me—ultempe perdis pekunio per tro mine evaluar l’inteligeneso dil grand amasi di homi ordinar. Nek irgu perdis publik ofico per to.’

L'autoŝoro Gore Vidal skribis, 'Nuntempe, l'impetuema stilo e solena hiperboli di Mencken esas tre desfacile traktata mem da Usani "erudita," ed esas quale la Sanskrita segun la amasi. Quankam omna Usano havas humuro-sento—to esas lua hereduro ed esas celita ulaloke en la Konstituco—kelka Usani ultempe esas kapabla traktar esprito od ironio, e mem la maxim simpla jokaji ofte destranquiligas, precipe nuntempe, kande omna frazo mustas esar explorata por trovar celita "sexuismo," rasismo, evismo.... Lu konsideris religio quale generale praktikata dal Usani di ta ero kom Granda Muro Chiniana facita por ekluzar civilizo dum ke barbarismo florifas interne. Lu ipsa esis rezolvema brechizanto dil Granda Muro, e segun quante civilizuro eniris, lu esis un de la kelka Usani dankinda. Evidente, tante klara e rezolvema skriptisto ne esus permisata da la jurnalaro komercial nuntempa.... Ma yen lu. E ni fortuneze havas lu.'

La Mento dil homaro

Sententiæ

Kande homo ridas pro sua propria malaji, il perdas mult amiki. Li nulatempe pardonos perdir lia prerogativo.

En irga kombato inter fripono e folo, la simpatio dil homaro sempre esas por la fripono.

Amikeso esas komuna kredo ye la sama iluzioni, tromperi, e sofismi.

La precipua valoro di pekunio esas, ke on habitas mondo en qua ol esas tro estimata.

Naturo abominas imbecilo.

La Nova Logiko — Esus bona se ol efikus.
Ergo, ol efikus.

La maxim kustoza de omna folaji esas pasionoze kredar ye lo palpeble nevera. To esas la chef okupo dil homaro.

Metafizikisto esas ta qua kredas, kande toxini de domajita hepato igas lua cerebro susurar, ke mento esas la patrono dil hepato.

Me antipatias sklaveso pro ke me antipatias sklavi.

Habitar kun hundo esas sordida—quale habitar kun idealisto.

Irgekande on audas homo parolar pri sua amo por sua patrio, to signifikas, ke lu ekspektas esar pagita por lo.

Koncienco esas l'interna voco qua avertas, ke ulu forsan spektas.

Maligneso esas to quon on kredas pri altri. Esas peko kredar ye maligneso en altri, ma rare eroro.

La homi esas l'unik animalo qui konsakras su, dio pos dio, a desfelicigar l'una l'altra.

Omnia falio docas ulo ad homo, nome, ke lu probable itere falios.

Espero esas kredo patologiaj ye la
posibleso di lo neposibla.

Senetikeso esas l'etiko di ti qui juas vivo
plu multe. On nulatempe konvinkos la
normala farm-kavalino, ke la mortinta
Maud S. ne esis terorinde senetika.

Idealisto esas ta qua, remarkinte ke rozo
plu bone odoras kam kaulo, konkluzas, ke
olta anke esos plu bona supo.

Omnu es sua propra inferno.

Nemortiveso esas la stando di mortinto
qua ne kredas mortir.

Me squatas por lacagar mea shuo, e vu
frapas mea kocigo per vergeto ek *Carya
laciniosa*. Me quik konkluzas, ke vu esas
asno. Yen, la procedo di penso homal en un
frazo. Anke libera volo.

Famozo esas ta qua esas konocata da
multa homi quin lu joyas ne konocar.

Etiko esas la teorio, ke omna ago homal
mustas esar o yusta o neyusta, e ke 99 % de
oli esas neyusta.

Truismo — Ideo (a) konfesita esar vera da
omnu, e (b) qua ne esas vera.

Progreso esas la procedo per qua la homaro liberigas su de barbi, l'apendico vermoforma e Deo.

La difero inter homo etikala ed homo honoroza esas, ke la homo honoroza regretas ago deshonestas, mem se ol efikis e lu ne esis kaptita.

Remorso — Regreto ke on vartis tante longe por facar ulo.

Su-estimo — La sento sekura ke nulu, til nun, suspektas.

Tento esas forco nerezistebla aganta kontre objekto movebla.

Tombo-petro — Leda memorigilo di ta qua esas obliviita.

Vereso — Ulo ulamaniere deskreditiziva pri ulu.

Populareso — La kapableso simpatioze askoltar kande viri fanfaronas pri lia spozini e mulieri plendas pri lia spozuli.

Esas homi tante filozofial, ke li povas vidar humuro en sua propra dent-doloro. Ma nulatempe vivis homo tante filozofial, ke lu povus vidar la dent-doloro en sua propra humuro.

Ni esas hike e ni esas nun; ultre to omna savo homal esas iluziono.

La vivo di homo en ca mondo similesas la vivo di musho en chambro plena de cent pueruli, singlu de li armizita per mush-frapilo.

Nihilominus, esas mem plu desfacila por l'ordinara simio kredar, ke lu decendas de homi.

Dum ke l'arterii hardeskas, la kordio moleskas.

Singluto esas sono facita da mulieri, infanti, tenori, kleriki, aktori ed ebrui.

Mala viro esas ta qua ploras omnafoye parolante pri bona muliero.

Mentianto — (a) Ta qua fingas esar tre bona; (b) ta qua fingas esar tre mala.

Plu multe kuestas mantenar dek vicii kam un vertuo.

Ante ke homo parolos, esas sempre sekura supozar ke lu esas folo. Pos ke lu parolas, esas rare necesa supozar lo.

Jentilulo esas ta qua nulatempe frapas muliero sen provoko.

Historiisti — Nesucesoza romanisti.

Vivo esas sako-strado.

De omna eskap-moyeni, morto esas la
maxim efikiva.

Arto e sexuo

De LA MISTERIO REDESKINDA, PREJUDIKI: UNESMA SERIO, 1919. Unesme imprimita en la jurnal *Smart Set*, mayo 1919.

Un de la nocioni preferata dil chefi Puritana qui specaligas su pri pornografio esas, ke la sexuo-instinto, se bone represita, povas esar 'sublimata', quale on dicas, ad idealismo e precipue ad idealismo estetikal. Ta nociono esas trovata en omna lia libri; sur ol li fondas la teorio, ke koaktar chasteso per enorma trupo de spionisti, denunciisti e policisti chanjus la Republiko aden naciono di gust-experti etikal. To omna, komprenende, esas nur piacheso. Se la nociono esus advere solida, takaze omna grand artisti dil mondo venus de la rangi di

le hermetike represita, t.e., de la rangi di celibi maskul e femina. Ma la vereso esas, quale omnu komprenas, ke omna grand artisti dil mondo esas nulatempe Puritani, e neofte mem ordinare respektinda. Nulu etikal—to esas, etikal segun la Y.M.C.A.¹—ulatempe piktis pikturo regardinda, o kompozis simfonio askoltinda, o skriptis libro lektinda, ed esas tre neprobabla ke olti esis ulatempe facita da homino vertuoza.

1 A: Young Men's Christian Association; F: UCJG (union chrétienne de jeunes gens); D: CVJM (Christlicher Verein Junger Menschen); H: ACJ (Asociación Cristiana de Jóvenes).

La Naturo di amoro

De PREJUDIKI: DUESMA SERIO, 1921.

Irge qua esas l'origino (en l'anmo, en la glandi senvaskula, od en la cirkonvolucioni dil cerebro) dil kozo nomata amoro romantika, olua naturo fenomenal esas tre simple deskriptita. Ol esas, kurte, granda diminuto di repugno, precipue pro observo, ma ofte, dum plu tarda etapi, asumante karaktero halucinal e patolojial. Amikeso havas la precize sama konstitucuro, ma la faktoro patolojial esas kustumale absentata. On esante atraktata ad homo e trovante lua proximeso agreabla, to signifikas, ke lu min repugnas on kam l'ordinara homo repugnas on—qua, se ni esas delikata, esas multe plu multe kam konvenanta. La viro elemental

ne multe opresesas da ta repugno; konseque, lu esas kapabla amoreskar preske irga muliero qua semblas esar sexuelle normala. Ma la plu rafinita viro esas vaste plu superba, do la maxim multa mulieri renkontrata esas tote nekapabla interesar il, e kande il tandem sukombas, il sempre sukombas a muliero havanta specala karaktero, ed ofte el esas un de li havanta neordinara sagaceso ed entraprezemeso.

Pro ke kontakti homal esas precipue neprofunda, la maxim multa repugni pri qui ni koncieskas esas korp'al. Ni nulatempe esas honeste amikal a viro plu sordida kam ni ipsa, o qua havas manjo-maniero plu kruda kam nia propra (o mem remarkinde diferanta), o qua ridas per maniero qua semblas grosiera a ni, o qua emisas ul odoro quan ni ne prizas. Ni nulatempe konceptas pasiono romantika pri muliero qua publike uzas dento-pikilo, o qua sufras pro akneo, o qua veras sub-brachi sordida. Ma anke esas repugni psikal. Nia amiki maxim ofte mustas esar homi qui maxim ofte pensas quale ni ipsa pensas, adminime pri omna kozi qui advere relatas ni, e qui havas la sama gusti general. Esas neposibla imaginar, ke Brahms-amanto honeste afecionus homo qua juas jazo, o ke viro qua

admiras Joseph Conrad¹ amoreskus muliero qua lektas Rex Beach.² Same, esas neposibla imaginar, ke muliero advere rafinita amoreskus Kavaliero di Pitias,³ Metodisto, o mem veturisto; od la veturisto mustas esar maskit aviacato Harvardana od la muliero ipsa mustas esar maskita domlaboristino. Takaze, tamen, l'antipatio-forco esus grande diminutita da kontrea atrakti korpaj; la korpo, kustumale, esas enorme plu povoza kam la tale nomata mento. Dum la maxim bitra militi, kande omna viro enemikal esas konsiderata kom diablo en formo homal, mulieri freque amoreskas soldati enemikal qui esas bonaspekta e portas bela uniformi. E multa bela nekredemini, quale omnu savas, amikale interrelatas bela sacerdoti....

Imaginez yunulo en bona saneso e sat richa stando, tote pronta por amoro. L'incito sexuagar e genitar naskas en ilua profundaji interstical, transiras ilua sistemo limfal, augmentas ilua sango-presoro, e sovaje trairas ilua *meatus auditorium externus*⁴ quale fanfaro de tromboni. L'impulso esas tre povoza. Ol shanceligas e konsternas il. Il

1 Polona aŭtoro qua skriptis romani en l'Angla.

2 Usana aŭtoro populara qua skriptis aventur-romani.

3 Sekreta frateso-societo Usana.

4 Kaneleto en la kranio del orelo til la timpano.

tremas quale cervulo akulata. Do, pro quo lu ne vertijante amoreskas l'unesma muliero konvenanta quan lu renkontras? Pro la simpla kauzo, ke la maxim multa mulieri renkontrata ofensas il, repugnas il. Ofte per maniero mikra, neremarkinda, e komence ne-analizebla. El esas, generale, tre beleta yunino—ma elua oreli tro multe salias. Od elua hararo similesas gudro-stupo. Od elua boko similesas olta di ilua onklino. Od el havas pedo-koli simila a birbareleti. Tre nesentebla kozi, quale odori korp'al, efikos por la repugno; olia importo esas sempre ne sate evaluata. Multa yunini perdis spozuli per uzar nedecanta parfumo, o per neglijar lavar la hararo. Multa altri faliis per tro multe o tro poke pudrizar la nazo, o per evitar la meskina doloro ektirar ula parto dil brovi, o per uzar labio-unguento tro purpura, o per employer mala dentisto, o per neprudente parolar pri frostinfluri....

Ma tandem la yunulo trovas sua amoro—balde o tarde l'anjelo predestinita venas. Qua esas ta miraklo? Nur *l'unesma* yunino qua reptas trans to quon on darfes nomar la solio di ilua repugno—nur *l'unesma* qua repugnas il tante min multe, ye l'unesma regardeto, ke l'urjo lauta ed insistanta dil

Divina *Schadchen*¹ povas esar audata. Se il fushas ta unesma probo, altra venos, forsan balde, forsan tarde. Por omna viro normal esas centi de mili en la Kristan-mondo, mili en ilua propra urbo, duadeki inter ilua propra konocataro. Ca viro normal ne esas tro delikata. Ilua fixigita foki de repugno esas nek tro nombroza nek tro sentema. Pluse, il esas influata dal modi dil mondumo, da sugesto, da humori tempal. Nun humoro cinikal sizas il ed il esas desfacile komplezata, nun il sukombas a sentimentacho ed esas blinda ad omno ecepte l'ofensi maxim grosiera. Nur la viro extreme sentema, la viro havante delikateso hipertrofiita, mustas traserchar la mondo por sua afineso selektiv.

La solio transpasite, emoco helpas percepto. To esas, la blinda, preske nerezistebila incito sexuagar, nun hazarde alejita del kontrea preso da repugno aktiv, fortigas su per fabrikar iluzioni. L'amoranto vidas per okulo ed opaka ed ne-enfokigita. Tale il komencas la procedo kustumal di emendar e plubonigar sua yunino. Traiti e distingivi qui, observata per kolda sango, forsan quik incitus repugno maxim aktiv, nun esas vidata tra rozea nebuleto, simile a

¹ Mariajal agento.

debocherini en komedio muzikal. L'amoranto finas preske anesteziita kontre repugno. Dum ke la tranco duras, ilua siorino povus razar elua kapo o frotar sniflo-tabako, o fricionar sua gambo dum komunio, od indutar sua hararo per graso di urso, ed el ne repugnus il. Anke nun la paralizo dil fakultato esas precipue fizikal-afero di obskura sekrecuri, di preso movanta, di metabolio. Naturo ludas. L'amoro-febro havas sua viktimo. Il ne gardas su, il esas nur roboto patetika. La sagaca observanto di nedeco, l'olima ciniko, divenas nur patro potencial.

Ta tranco, komprenende, ne duras por sempre. Mariajo plu koldigas la febro ed abasas la repugno-solio. La spozulo observeskas to quon l'amoranto ne vidis, ed ofte ta deskovri afektas il tam desagreable kam la trompo da amiko fidinda. E la febro ne nur koldeskas: l'oportunaji por exakta observado esas enorme augmentita. Esas truismo dil cienco judicial, ke la majoritato de divorci naskas en la chambro spozal. Hike intimeso esas tante extrema, ke ol mortigas iluziono. Amba personi, jetita aden la maxim intima kontakto homal konocata de pos lia dii senkoncia *in utero*, trovas, ke lia olima kapableso por repugno

rivivigesas, e pose flamifas. La yunino olime perfekta en la mariajo-robo divenas teroriganta karikaturo en la *robe de nuit*;¹ la viro qua esis Chevalier Bayard² kom kurtezanto divenas sniflanta, shancelanta, bavanta jenantaĵo kom spozulo—kerlo qua ofensas l’okuli, l’oreli, la nazo, la sento e l’anmo nemortiva. Judiciisto erudita quan me konocas, kontinue judicante divorci e tam kontinue laborante por rikoncilii la personi, sempre forcas persuadar plendanto e defendanto, ke li aparte habitez kurtatempe o, sen to, okupez aparta chambri o, sen to, adminime vestizar su en aparta chambri. Segun ta judiciisto, spozulo qua razas su en la prezentoso di sua spozino esas od idioto od fripono. Ta spektaklo, lu argumentas, esas intrinseke repugnanta, e koaktar rafinitino asistar ol esas od expozar el al maxim intensa tormento od gradope desnobligar el al nivelo nesentema di *Abortfrau*.³

Omno esas salvata, quale omnu savas, per la povo di kustumo. Akquirar kustumo esas la procedo per qua repugno esas vinkata dum vivo omnadia—la procedo per

1 Nokto-robo.

2 Pierre Terrail, seigneur de Bayard (1473-1524), famoza kom ‘kavaliero sen timo e nereprochebla.’

3 Lavistino.

qua on cesas esar repugnata da persistanta bruiso od odoracho. On komence terorigante sufras, ma pos kurta tempo on mine sufras, e pos plusa tempo on apene sufras. Tale viro, kande lua mariajo eniras l'etapo di regulozeso e sekureso, kustumas pri sua spozino quale il forsan kustumus pri vicina tanagerio, e *vice versa*. Me opinionas ke mulieri, pri to, havas plu desfacila laboro, nam li esas plu observema kam viri, e vaste plu sentema pri mikraji. Ma mem muliero sukombas a kustumo per rapideso homal, altre omna mariajo finus kom divorco. Repugno paleskas til nur desprizo, desinklino, deskontenteso. Ol cesas vomigar e tormentar. Ma quankam olti celas su en ombri, li ne esas forigita. Profunde en la subkoncio, li duras celar su, ed ul acidento povas igar li itere flamifar, e tale domajar. Ta flamifado explikas fenomeno familiara ma qua kustumale mistifikas—la subita krulo di mariajo, amikeso, o komerc-asociuro pos yari de semblanta prospero.

Historiisti

De *Damnez! Libro di Kalumnio*, 1918.

Esas la desfortuno dil homaro, ke olua historio esas precipue skribita da homi mezvalora. La homo altvalora rare havas impulso raportar e filozofiar; lua impulso esas agar: vivo, segun lu, esas aventuro, ne silogismo, ne autopsio. Do skribar historio precipue apartenas a profesori, moralisti, teoriisti, stulti. Kelka historiisti, granda o mikra, montras ula kapableso pri la aferi quin li prezuntas deskriptar ed interpretar. Gibbon¹ esis sengloria falianto kom Parlamentano. Thukydides tante fushis sua komando naval, ke lu esis exilita de Athini por duadek yari e tandem esis ocidita. Flavius Iosephus, kom guvernoro di Galilea, cedis la tota provinco al Romani e mustis fugar por salvar sua vivo. Momssen,² elektita al Landtag Prusiana, divenis facile dupigita dal Socialisti.

1 Edward Gibbon (1737-1794), Angla autoro dil historio *Dekado e Falio dil Imperio Romana*.

2 Christian Matthias Theodor Mommsen (1817-1903), Germana erudito, historiisto, judiciisto, jurnalisto, politikisto, ed arkeologiisto.

Quante plu bone ni komprenus la kustumi e naturi dil homaro, se esus plu multa historiisti quala Iulius Caesar, o mem quala Nicolo Machiavelli. Rimemorante la trairi akuta e devastanta di lia kruda noti, imaginez la marveloza historii quin Bismarck e Friedrich la Granda skribabus. Tala homi konocas la fakti; la historiisti ordinara mustas fidar a deduktaji, rumori, konjekti. Pluse, tala homi savas quale parolar lo vera, irge quante desagreabla; li tote indijas ta pueral obsedo etikal qua distingas la profesoro.... Ma quante neofte li parolas lo vera.

Honoro

De la jurnalo *Smart Set*, oktobro 1919.

Esas klishuro dil cienco etikal, ke tota etikaleso esas neposibla—altravorte, ke *omna* homo pekas. To quon on ofte oblivias esas, ke la sam eroriveso montras su en la plu alta nivelo di to quon on nomas honoro, qua esas nur l'etiko di homi superiora. Homo qua konsideras su kom honoroza kustumale iluzionigas su, ke lua honoro esas pura, ma to nulatempe esas vera. Omna homo, irge quante honoroza, ulfoye sakrifikas honoro a nura etiko dop la pordo, quale omna homo etikoza ulfoye sakrifikas etiko ad interesto.

Patriotismo

De PREJUDIKI: TRIESMA SERIO, novembro 1922.

Patriotismo esas konceptebla da civilizito dum tempi di anxio e sturmo, kande lua lando shancelas ed esas multe atakata. Lua lando tatempe apelas a lu quale irga viktimo di desfortuno apelas a lu—exemple, prostitucatino persekutita dal policistaro. Ma kande ol esas sekura, felica, e prosperoza, ol povas ecitar nur lua odio. Ta kozi qui igas landi esar sekura, felica e prosperoza—sekura paco, agema komerco, sereneso politikal che su—omno esas intrinseke debochiganta e repugnanta. Esas tam neposibla por civilizito amar sua lando dum bona tempi kam respektar politikisto.

Dilemo etikal

De la jurnalono *Smart Set*, aprilo 1920

Ankore esas sociale danjeroza por Usanulo havar reputo esar vertuoza. Teoriale, ta qua konservas sua pureso kemial koram omna tento esas nobla e rekta kerlo e la delectajo dil hierarkio cielal; en realeso, il esas mokata da mulieri e konsiderata kom desestiminda da viri. Tale esas la disparataji qui interesas e tormentas la studento di etiko praktikal en ca granda republiko etikal. Ol esas l'unika lando en la mondo civilizita, segun mea savo, en qua vertuo maskulal esas oficale inkulkita. Ma de omna landi esas ya ico en qua konversado privata inter viri esas maxim multe nur

fanfaronado pri la lit-chambro e palpebragado eloquenta.

La maxim granda parto di ta fanfaronado, me konvinkesas, esas mentio. La proporciono di vinki sugestata a vinki advere realigita esas probable ne min kam dekamil kontre un. L'Usanulo fakte esas irgo ecepte Don Juan. Il esas tro sentimentalacha por ta rolo. Pluse, il indijas la sorto de kurajo demandata; il esas sat brava por kombatar per bastoni, minaci o pugni, ma il esas tro timida por kombatar per inteligenteso. Kande eventas amor-vinko, il ne esas vinkanto ma vinkato. Ma sive vinkanto sive vinkato, il omnakaze fanfaronas—ed ilua fanfarono esas mem plu baroka lor tote nula vinko. Kurte, la granda amaso de ilua diablaji esas nur teorial. Il fingas galanto por tacigar la mokrideto di viri qui fingas galanto por tacigar *ilua* mokrideto. Il pudoras konfesar ke, segun l'etiko dil lando, il havas nula kauzo pudorar.

La Civitano e la stato

Sententiæ

Omna decanta homo shamas pri la guvernerio sub qua lu vivas.

Se x esas la populo di Usa ed y esas la grado di imbecilesa dil ordinara Usano, takaze demokratio esas la teorio, ke $x \times y$ esas min multa kam y .

Silogismi *à la mode* — Se on opozas su a kriminanti, on opozas su al laboranti. Se on opozas su a demagogio, on opozas su a demokratio. Se on opozas su a Kristanismo, on opozas su a Deo. Se on opozas su a bidoneda del Kancer-Unguento dil Olda Doktoro Sharlatano, on aprobas la morto di onklulo Iulius.

La Nova Kontrato komencis, quale la Salvo-armeo, per promisar salvar la homaro. Ol finis, itere quale la Salvo-armeo, per fondar dormeyi e per perturbar la tranquilesa komuna.

Nur un Komunisto bezonesas por ruinar mestier-sindikato. Nur un guto de *Oleum tiglii* igas bona glasedo de wiskio divenar dormigivo.

Nulo esas tam abjekta e patetika kam politikisto qua perdis sua ofico, ecepte retretigita kavalulo di kaval-edukerio.

Demokratio esas la teorio, ke l'ordinara homi savas to quon li volas, e meritas ganar ol forte e krude.

La milito kontre privilejo nulatempe finos. Olua venonta kampanio esos kontre la privileji specal dil neprivilejiziti.

Politikisto — Irga homo qua havas sat multa influo por obtenar laborado kom domlaboristo por sua matro.

Demokratio probas senfina serio de arkani quale cinemo-aktorino probas senfina serio de spozuli e desesperante esperas trovar unu qua esas sobra, su-entratenanta, fidema, e ne tro vigilema.

Kongreso konsistas ek un triimo, plu o min, de friponi; du triimi, plu o min, de idioti; e tri triimi, plu o min, de poltroni.

Esas nul institucuri en Amerika: esas nur manieti.

Esas nun nur du klasi de homi en Usa: ti qui laboras por entratenar su, e ti qui votas por li.

La mento di demagogo esas bel aparato. Ol povas pensar irgo quon lu demandas ke ol pensez.

Demokratio esas l'arto e cienco di direktar la cirko del simio-kajo.

Irga falio, irge quante triviala, esus mortigiva por salvanto dil homi ordinar. Li nulatempe admiras mesio havanta nazo sangifanta.

La reala charmo di Usa esas, ke ol esas l'unika lando komika ulatempe konocata.

Koro de Socialisti: 'Kapitalo al Inferno!'
Antifono de anti-Socialisti: '*Das Kapital* al Inferno!'

Demokratio esas ta guvernerio-sistemo sub qua la populo, havante 60.000.000 indijena adulti de qua selektar, inkluzante mili qui esas bela e multi qui esas saja,

selektas ula Coolidge por esar la chefo dil stato. To esas quale se hungranto, pozita avan festino facita da maestri e kovranta tablo tam larja kam agro, turnus sua dorso al festino e satisfacus sua stomako per kaptar e manjar mushi.

La sorto de homo qua postulas, ke guvernierio efikigez lua idei, esas sempre la sorto di qua l'idei esas idiota.

Judiciisto — Leg-studento qua korektigas sua propra examen-paperi.

Jurio — Dekedu homi qui, mentiinte al judiciisto pri lia audado, saneso ed aferi, faliis dupigar lu.

Korto — Loko ube Iesu Kristo e Iudas Iskariot esas egala, e l'avantajo por spekulado esas ad Iudas.

Amendo — Suborno pagita da richo por eskapar la puniso legal di lua krimino. En Chinia tala suborni esas personale pagita al judiciisto; en Amerika li esas pagita a lu kom agento dil publiko. Ma to ne importas a ta homi qui pagas—nek a ta homi qui ne povas pagar.

Advokato — Ta qua protektas ni de raptanti per forprenar la tento.

En ca mondo pekoza e mizeroza esas
sempre ulo por quo esar gratitudoza. Pri
me, me juas, ke me ne esas Republikano.

L'Amerikano

De la jurnalno *The New York Evening Mail*, 3 mayo 1918.

La nociono, ke Amerikani esas homi sordida ed avara, havante nula pensajo ultre la dolaro, esas iluziono favorata da Europani, e mem l'Angli kelkafoye amuzas su per ol. Fakte, ol havas nur poka vereso. La vereso esas, ke Amerikani, kom populo, ne multe prizas pekunio; certe omna lia kritikanti maxim bitra esas adminime tam avida pri ol kam li. Ica lando probable esas en la mondo l'unika lando, ecepte Rusia sub la Bolsheviki, en qua richulo esas *ipso facto* fripono e *ferae naturae*, sen irga yuro quan kalumnianto mustas egardar. Esus advere neposibla, ke Anglo valoranta \$ 100.000.000 evitez publik ofico e publik estimo; esus egale neposibla, ke Amerikano valorante \$ 100.000.000 ganez o l'una o l'altra. Lu montrante su, la tota homaro atakus lu.

Advere, Amerikani esas plu richa kam la plu multa homi. Lia lando cedas plu multo kam altra landi; li ganas plu multa pekunio po lia laboro; li tinkletigas plu

multa pekunio en lia poshi. Ma li anke plu multe spensas, e per min multa penso pri valoro. Irgo quo esas ornivacha ganas lia dolari; li sempre, on dicas, vakancas, lia okuli alerta por disipar lia kontanto. L'unika homi fakte sparema inter ni, segun la sparemeso di Franco, esas exterlandani. Pro to li remplasis l'indijeni en Nov Anglia ed en granda parti dil Mez-westo. Ma quik kande li Amerikaneskas, li komencas forprenar lia pekunio del banki e komprar fonografili, Ford-i, kamizi boliigita, flava shui, kukul-horloji, e la verki da Bulwer-Lytton.¹

* *

La traito qua advere distingas l'Amerikano tote ne esas pekunio-hungro; ol esas to quon on darfas nomar, riskante miskompreno, aspiro social. To esas, lu sempre esforcas plubonigar sua stando social, ruptar ula kast-barilo, obtenar l'acepto da sua superiori. Pekunio, komprenende, helpas lu en ta esforco, do lu estimas ol—ma ne pro ol ipsa, ne pro to quo ol esas. Kontree, lu sempre volunte e prodigeme spensos ol po to quon lu deziras.

¹ Edward George Earle Lytton Bulwer-Lytton, unesma Barono Lytton, PC (1803–1873), Angla skriptisto e politikisto.

Nulo esas tro chera, se ol helpas lu plu bone montrar su al mondo, se ol elevas lu adsuper to quo lu esas.

Esas l'oportunajo qua fondas l'aspiro. La kauzo di omna entraprezo unanima evidente esas la fakto, ke la stando di omna Amerikano esas plu o min nesekura—ke lu esas libera adsupre klimar preske sen limiti e ke, same, lu sempre esas endanjerigita da retro-glitar. To pozas lu sempre en stando di timo social; lu nulatempe esas tote sekura e nulatempe esas tote kontenta. Tala kozo quala stando sekura esas preske nekonocata inter ni. Esas nul Amerikano qua ne povas esperar elevar su per un plu alta grado—se lu esas bona. Ed esas nul Amerikano qua ne mustas durar kombatar por ta stando quan lu havas. Nia urbi esas plena de aristokrati, di qui l'avuli esis laboranti, e klerki, di qui l'avuli esis aristokrati.

* *

La maxim antiqua socii di Europa plu rezolveme protektas kasti. Granduli Hispana, exemple, esas tam sekura en sua klaso kam hundo en la lua. Nulo facebla da lu povas elevar lu super ol, e nulo facebla

da lu povas jetar lu ek ol. Me olime renkontris komtulo Hispana qua portis manikumi celuloida, ebrieskis omnaposdimeze, e pruntis pekunio kom sua mestiero. Ma il restis komtulo en bona rango, ed omna Hispani min altranga deferencis il ed envidiis il. Il savis, ke il esas tote sekura, e do ne atencis sembli. Samamaniere, il savis, ke il atingabis sua limiti. Il esis grandulo, ma havis tote nul espero avancar per un grado; il savis, ke il nulatempe esos rejäl.

Nul Amerikano esas ulatempe tante sekure pozita. Sempre esas ulu plu avana, qua facas manusigno e tentas lu, minacas ed igas lu sudorifar. L'agi absurdega di to quon ni nomas nia socio segunmoda esas tote fondita sur ta necerteso. L'eminentaro esas cirkondata da turbi de entraprezanti, omnu plena de envidio, ma l'eminentaro ipsa esas tote neseкура. La konsequo esas konstanta intrigo, sencesa esforco ganar stando plu ferma. Esas ta esforco qua inspiras tante multa richa yunini raptar tituliziti stranjera. Titulo, irge quante trivial, ankore havas vera valoro. Ol reprezentas stando social qua ne esas chanjebla pro la suceso di rivali, o pro falio personal, o pro pura hazardo. Ol esas

asekur-kontrato kontre danjeri altre tre desfacile afrontata.

* *

Mencionar aspiro social sempre sugestas la lukto esar aceptata kom segunmoda, ma ol advere esas tam sincera e tam larje difuzita en omna rangi plu basa. Omna virklubo, mem la maxim basa, havas vartanti de ti qui deziras membreskar ma ne ja demonstras, ke li valoras. La grandega societi fratral esas cirkondata dal sama amasi de esperanti: esas mili de viri qui avide anticipas elektesar a la Framasoni, a la Odd Fellows,¹ od a la Kavalieri di Pitio. Ed inter mulieri—ma ni evitez mulieri. L'emoco dominacanta di preske omna muliero normal esas envidio kontre ul altra muliero. Kompare a ta granda pasiono, elua afeciono profunda e deliranta a la spozulo, e mem a la filii, divenas nur febla lumo.

Quale me dicis, la frukto di ta hungro avancer, di ta deziro aspektar plu importanta, ne esas la feroceso expektita, ma vice to, timideso. La deziro ipsa esas brava e nesaturebla, ma kontentigar ol postulas diskreteso, prudenteso, kustumo

¹ Usana frates-societo.

taktoza e komplezema. La muri ne esas asaltebla: oli esez kurtezata til falo Ierikhatra. Suceso konsequos kom ondoserio de koloro protektiva; falio esos serio de desmaskizi. L'esperanto unesme mustas exakte imitar l'aspekti ed agadi dil klaso quan lu deziregas penetrar. Remarko sequas. Konfuzeso sequas. Rikonoco sequas ed acepto.

Tale la spozino di pork-ocidero o sapoboliigero shovas su aden la klaso eminenta di Chicago o di New York, e tale la wiskiovendisto insinuas su adinter l'Alki,¹ e la sucesoza komercisto ganas la tolero di engrosisti, e la richa rurano divenas plantacisto, e la servistino penetras la cinemo-filmi, e la chip advokato divenas politikisto, e Schmidt chanjas su a Smith, ed omna ni Yankii sempre plu avancas. To ne esas facita per asalto kapavana; ol mustas esar dulce facita, insidioze, *pianissime*. Maxim importante, ol mustas esar facita sen citar alarmo ed opozo, sen ke la herso falez. Maxim importante, on mustas agar segun la maniero di Jenkins.

* *

1 Usana frates-societo.

Semblas a me, ke ta neceseso responsas pri un de la traiti quin observanti ofte remarkas en l’Amerikano ordinara, to esas, la traito di ortodoxeso, di avida konformeso —kurte, la timo ofensar. ‘Plue kam irg altra popolo,’ dicis Wendell Phillips dum trista dio, ‘ni Amerikani timas l’una l’altra.’ Ta dicaĵo semblas severa. Ol kontreagas l’iluziono nacional pri neflexebla nedependo e senlimita libereso personal. Ol kombatas la vanitato nacional. Tamen, esas en ol multa vereso.

To quo ofte esas konfundata kun humoro nedependanta, relatante la traiti nacional, esas nulo altra ma kustumo ulular kun la hundaro. L’Amerikano ne vane esas membreskema. Lu membreskas ulo, sive partiso politikal, sive kirko, sive chipa klubo fratral, pro ke membreskar ofras sento di sekureso—pro ke ol igas lu esar parto di ulo plu granda e plu sekura kam to quo lu esas—pro ke ol lasas lu liberigar fervoro en limiti prudenta. Ulte lo esas la tabui nacional. Ulte lo esas reala nedependo—e la severa punisi kunligita. Trairinte ta limiti, la hereziano esos atakita dal tota hundaro.

* * *

La tabui mencionita esas extraordinare severa e multa. Li cirkondas preske omna temo advere importanta a homo; li tote hegizas libera opiniono ed experimento. Konsiderez, exemple, la temo religial. Ol debatesas libere e fervoroze en preske omna lando en la mondo ecepte Usa. Hike la debato, ecepte ke ol esez neserioza, esas desestiminda. Se homo deskovras la bazo di ol, lu denuncesas kom ruptanto dil paco publika. Se jurnalisto kurajeskas, quik esforcos esas facita por barar ol del posto. La rezulturo esas, ke omna religii esas egale gardita de kritiko, e ke li omna perdas vivo-forteso. Ni protektas la nuna stando, e tale kontinue militas kontre revizo e plubonigo.

Lia diskuti politikaj ne esas plu libera o kompleta. Oli traktas, maxim ofte, trivialaji; sempre la du chefa partisi dil lando, militante pro detali, tante proximeskas l'una a l'altra, ke on apene distingus li. Irgekande ul hereziano probas traktar importantaji, lu trovas su denunciata pro sua obstinemeso. Tale la diskuto pri la grava problemo di organizo industrial, segun quante ol eventis, eventis sub la surfaco, e preske sekrete. Nun, subite aparante dum milito, ol aspektas minacante,

ed incitas timo justifikata. Ta timo esabus evitita per publika diskuto dum paco.

Dop omna ta timideso, komprenende, esas sana prudenteso. Havante populo qua konsistas ek grande diversa ed ofte tre enemikala parti, multi de li sen experienco politikal, la danjerin di tro libera babilado on ne bezonas indikar. Ma samatempe, esas neutila negar la desavantaji dil nuna tabusistemo. Ol tendencas remplasigar alerteso ed informo per pura komplezemeso. Ol donas falsa importo a la rebelo kelkafoya. Ol establisas paco plena de dinamito.

Pri esar Amerikano

De la jurnalo *Baltimore Evening Sun*, 11 decembro 1920.

I

Semblante existas ti qui komencas trovar olta desagrebla. Un de li deskargis sua lamenti en ca jurnalo dum lasta mardio, sub la titulo ‘Kad Amerika esas habitinda?’ Permisez a me quik konfesar, ke lua elegio plenigis me per granda astoneso. Me supozabis, ke ca Republiko esas tote satisfacanta ad omna 100 %-a Amerikani¹—ke irga propozo fumagar e plubonigar ol esas tam personale ofensiva a li kam propozo plubonigar l’aspekti di lia spozi. Ma yen, 100 %-a Amerikano deklamachas kontre ol quale Bolsheviko sur estradeto. E yen me, min kam $\frac{1}{2}$ de 1 %-e Amerikana segun maso, astonegata. Ya stranj experienco. Kad esas posibla, ke omna 100 %-a Amerikani preparas su por lansar lia manui aden la

¹ Idiotismo signifkante ‘tote e patriotale e shoviniste Amerikana.’

aero ed ekmigrar, livar a ni Germani la lando por qua la Patri sudorifis e sangifis?

Deo interdiktez lo! Me preferus, ke ula povra laboristino (pro eroro pri adreso) livez jemeli sur mea perono. Nulu plorus plu saloza lakrimi kam me, kande la grand amaso de Mayflower¹-navi forseglirus vers ula lando libera. Nam to quo igas Amerika esar charmiva esas precize l’Amerikani—to esas, ti qui esas plu kam 50 %, ti qui esas plu kam mezgrada. Li esas, per alta grado, la maxim charmanta homi quin me renkontris en ca mondo. Li havas la sama charmo ofte remarkita en yunino, exemple, evanta dek-e-sep o dek-e-ok yari, forsan fondita sur la sama qualesi: naiveso, granda seriozeseso, extrema su-koncio, fresha ed inocenta vidpunto, charmanta ed enfavoriganta nulsavo. Li esas, kulture, la maxim yuna de la rasi, e li havas omna vertui qui akompanas yuneso. On facile ecitas li. Ma esas tre desfacila desprizar li.

Forsan esas ulo plu profunda kam la qualesi quin me deskriptas. Me neprecize tastas por trovar ol, e decidas, ke ol probable esas naiva fidemeso a bona intenci. L’Amerikani facas omno pro la maxim bona motivi, e per omna soleneso

¹ Nomo dil navo per qua l’Angla pilgrimanti voyajis a Nord-Amerika.

akompananta. E li ganas la premio quan la gaya dei sempre donas. Me rimemoras ceno en desnobla burlesk-teatrajo, spektata pro employo dum mea dii kande me laboris kom dramato-kritikisto. Koristino facas falo sur la ceneyo, e Krausemeyer, la komediisto Suisa, hastas por helpar el. Dum ke lu penoze inklinas su por levar el, Irving Rabinowitz, la komediisto Zionista, facas terorinda frapo an la kasono per pagayo. Yen, kurte, la historio di Usa, precipue recente. Parolez segunvole kontre ol, me asertos til la fino, ke ol amuzas—ke ol ofras distrakto stimulanta por civilizito.

II

Ya, ube en la mondo esas plu bona spektaklo? Ube esis plu bona spektaklo de pos la Reformo? Ol duras omnadie, ne en tri cirko-lici, ma en triacent lici, ed en singla lico esas tota batalioni de akrobati qui tordas su aden nodi marvelatra, e la maxim bela homini en la Kristan-mondo piruetas sur kavali maxim bela e maxim petulema, e klauni havanta nekredibla flexebleso ed humuro facas bizara prodaji. Konsiderez, exemple, la nuna Prezidanteso-kampanio. Kad esas posibla imaginar irgo

plu kolosale groteska—surdiganta e perturbanta batalio til morto inter Tweedledum e Tweedledee¹—lo neposibla, per snorti terorinda, gradope glutanta lo nekonceptebla? Me defias irgu egalesar ol irgube en la mondo. En altra landi, maxim male, esas adminime diskuti, idei, personi. Ulu dicas ulu intelektibla, ed ulu replikas. Importas ad ulu, ke ol irez tavoye o cavoye. Ma hike, en perfektigita demokratio, ni elevas la tota kombato aden simbolismo baroka, aden transcendantalismo nekorpal, segun metafiziko, ta dolca 'nirvana'. Hike ni charjas du evidente stana kanoni per kartochi sen kugli, plenigita per talko, e tale avancas. Hike on povas ulular pri la spektaklo sen nekonvenanta rimemorigo, ke ulu domajesas.

Me asertas, ke ca spektaklo esas partikulare Amerikana—ke en nul altra lando sur ca sfero infama esas l'arto di falsa batalio developita a tala delikateso. Du recenta experienci ofras exempli. Kelka semani ante nun, jurnalono Berlinana ri-imprimis artiklo da me del *Evening Sunpaper*, kun prefaco explikanta. En ta prefaco la redaktero mustis explikar, ke nul inteligentulo en Usa konsideras la rezulturo

¹ Kombatema personi en la puer-romano *L'Aventuri di Alicia en Marvelia* da Lewis Carroll.

di elekto kom grava, ed avertas la Germani, ke li ne sudorifez pri tala kombati. Lastasemane me dineis kun Anglulo. De drinkaji til anti-acidaji, lu lamentis la langoro politikal dil popolo Angla—olua kreskanta apatio pri la tota bufonaji politikal. Yen, du tipala atitudi stranjera; la Germani igas politiko esar tro severa e nepacigebla, e l'Angli traktas politiko tro lejere. La du atitudi facas mala spektakli. Spektante elekto Germana, on esas desagreeable perturbata ed ecitata; spektante elekto Angla, on dormeskas. En Usa, to esas plu bone facita. Hike ol esas vakuigita de omna minaco, omna qualeso malauguroza, omna reala signifiko—e plenigita per tante belega espritaji, tante extravaganta imbecilaji, tante gayiganta farco, ke on finas per tayo krevata.

III

Ma en plu bona stando pro ridir. Quale la 100 %-a lamentanto mardie dicis, l'anmo homal avidesas pri joyo. Ol esas necesa por feliceso, por saneso. Nu, yen, la lando di joyo. Hike la spektaklo nulatempe cesas. Quo esus plu durive rid-provokanta kam la sencesa batalio dil Puritani por igar ca joyo

esar nelegal e neposibla? L'esforco ipsa esas plu granda joyo por on exter la batalio kam irga od omna joyi kombatata. Se me mustas selektar inter pendigar doktoro Kelly¹ e klozar omna teatri en Baltimore, me certe klozus la teatri, pro ke ye non foyi ek dek lia esforci laborema por amuzar me nur tedas me, ma doktoro Kelly omnafoye amuzas me. Lu esas, meaopinione, l'eterna Amerikano, sempre emocigita da bon intenci, sempre incitante me til ulular pro la maxim alta motivi, sempre squatante quale Krausemeyer por levar falinta koristino e sempre ricevante grandega frapo del Diablo.

Me esas pekoza, e tala spektakli delectas me. Se la pagayo esus mazo, la spektaklo esus kruela, e me probable dezirus salvar doktoro Kelly. Ma me savas, ke lu ne domajesas. Kontree, ol bonfacas a lu: ol helpas lu atingar Cielo. Pri me, ol helpas me obliviar mea chagreni, qui esas multa. Pluse, ol igas me esar plu bona Amerikano. Unu prizas la republiko pro ke ol pagas plu bona salario kam Bulgaria. Altru pro ke ol havas legi por igar lu restar sopra, pia e fidema al spozo. Altru pro ke la Woolworth-turmo² esas plu alta kam la

1 Howard Atwood Kelly (1858–1943), Usana mediko e ginekologo.

2 Olime la maxim alta edificio en New York.

katedralo di Chartres. Altru pro ke Roosevelt¹ ne povis legacar la prezidanteso a sua filiulo. Altru pro ke, hike habitante, lu povas lektar la *New York-Jurnalo*. Altru pro ke restas arest-impero kontre lu en altra loko. Me, me prizas ol pro ke ol amuzas me. Me nulatempe enoyas pro la spektaklo. Ol valoras omna centimo quan ol kustas.

IV

Me nulatempe audis pri tala spektaklo en irg altra lando. Forsan tala spektaklo eventas en Rusia, ma, quale l'Europana *Advocatus Diaboli* mardie dicis, esas desfacila esar felica dum hungrar. Hike on sempre havas sat multo por manjar, mem dum milito, e malgre l'Interdikto Alkoholajal, sat multo por drinkar. Me rimemoras multa felicaji pos-dineal, neimaginebla en Europa, Asia, Afrika od Oceania. Exemple, quar nokti asistente la cirko di Billy Sunday;² un nokto partikular. Me manjabis bonega dineo, kun tri o quar drinkaji de sark-verniso e mi-botelo de Beni Carlo. (Ha, tala dii!) Irante al santa loko, me

1 Theodore Roosevelt juniora (1858–1919), Usana prezidanto 1901–1909.

2 William Ashley Sunday (1862–1935), popular evangeliista predikero en Usa.

spektis la spektaklo nekomparebla di
gouvernero di Maryland, la prezidanto di
banko e la prezidanto dil Fervoyo di
Maryland Westal, kune jemante e snortante
en la bovul-lico. Egaligez to en Europa, se
vu povas! Me defias vu nomar la lando. La
gouvernero, prefekto, sinioro lietnanto,
Oberpräsident di anciena provinco imperial,
eksinglutante sua peki koram 20.000 kolo-
extensanti, dum ke rozea viro weranta
labio-barbo alko-kornatra pleas 'Jetez la
salvo-kordo' per trombono!

Altra memorajo. Recente en New York,
me askoltis editero bitrigita e senesperigita
dal sencesa ataki dil Comstockisti¹—*La*
*'Genio'*² e *Jurgen*³ supresita sen ajorno, sis
altra bona libri mortigita naskante, la
literaturo nacional kripligita e poplito-
tranchita da violentoze arbitrial e
nekomprenebla despoteso. Tanokte me iris
al Winter Garden-teatro por spektar la
nova teatrajo. Dum l'unesma parto, 40 o 50
yunini per nuda gambi marchis alonge

1 Anthony Comstock QPM (1844–1915), sekretario dil New York
Societo por Supresar Vicio ed inspektisto dil Usana Posto.
'Comstockismo' esis lua esforcis censurar irga t.n. obscenajo, exemple,
irgo quo libere diskutas sexu. Lu interdiktis tala skripturi esar
sendita per la posto.

2 Romano (1915) da Theodore Dreiser (1871–1945), interdiktita pro
supozata obscenoso.

3 Romano (1919) da James Branch Cabell (1879–1958), interdiktita
pro supozata obscenoso.

trotuaro aden l'audantaro, preterpasis me ne plu fore kam quar o kin centimetri de mea saliant okuli. Dum la duesma parto, du komediisti aparis e jokis pri to quon Havelock Ellis¹ nomas inverso.² Pensez pri lo. Yen me, inocenta yuna rurano, interdiktita da lego de lektar *Jurgen*, ma esis tote legal amuzar me per trupo de mi-nuda vampiri e per jokaji decanta nur a festini por interni ye la Phipps Kliniko!³ Pos la teatraĵo, me renkontris Ernest A. Boyd. Il dicis a me, ke il havas terorinda dursto pri biro e volunte pagus \$ 5 po *Humpen*⁴ de 2¾ %. Me augmentis olta per un dolaro, ma ni trovis, ke malto esas interdiktita. Ma en Greenwich-Vilajo, ni trovis multa 100 %-a wiskio kustanta 65 centimi po glaso.

V

Lasez la 100 %-a shokato retenar sua lakrimi. Se to ne esas joyo, quo ol esas?

1 Henry Hovelock Ellis (1859–1939), Angla mediko qua skriptis l'unesma lerno-libro pri homeosexualeso.

2 Homeosexualeso.

3 La Henry Phipps-Kliniko Psikiatral che Johns Hopkins-Hospitalo.

4 Cirkume mi-litro.

Noto sur ponyeto

De la jurnalo *Baltimore Evening Sun*, 9 decembro 1929.

La maxim trista vivo esas olta di aspiranto politikal en demokratio. Lua falio esas desnobliganta e lua suceso esas shaminda.

Blinda tendenco

De la jurnalo *Smart Set*, aprilo 1920.

Sendubite, mea antipatio pri demokratio kom teorio politikal esas, simile ad omna altra prejudiko homal, pro interna manko—pro defekto qua esas min multe dil teorio kam di me. Takaze, ol tre probable esas mea nekapableso envidiar. Ta emoco, o febleso, od irge quan on deziras nomar ol, esas tote absenta de mea karaktero; ube ol devas esar, esas vakueso. Koram la fortune di altru, me esas tam inertia kam strad-spekulanto koram Johann Sebastian Bach. Ol donas a me nek plezuro nek mizero. La fakto, exemple, ke John D. Rockefeller¹

¹ John Davison Rockefeller seniora. (1839–1937), Usana aferisto e richulo, konsiderata kom la maxim richa Usana.

havas plu multa pekunio kam me esas tam neinteresiva segun me kam la fakto, ke lu kredas ye bapto per tota imerso e weras ponyeti deprenebla. E la fakto, ke ula mi-anonima folo esas elektita kom Prezidanto di Usa, od esas nominata kom profesoro ye Harvard-universitato, o spozigas richa homino, o mem homino bela ed agreabla: ta fakto esas tam sensignifika segun me kam la maxim nova falsa raporti de Europa estal.

La kauzo di to ne esas mea nobleso natural o vertuo aquirita. Tote ne. Ol esas pro l'evento hazardal, ke mea mestiero en la mondo neofte igas me konkurencar kontre altri. Me komprenende havas rivali, ma li ne direte e precize rivalesas me, quale l'una restoreriisto o kleriko od advokato o politikisto rivalas l'altra. Nur rare lia suceso kustas a me, e mem takaze la fakto es kustumale celita. Me sempre havis sat multa pekunio por satisfacar mea bezoni modesta, e me sempre trovis, ke me facile povas ganar plu multo kam bezonata. Kom skeptiko pri omna idei, e precipue pri mea propra, me nulatempe sufris kande l'idei di ul altra imbecilo prevaloras.

Do, me nulatempe envidias, do, esas neposibla simpatiar ti qui envidias. Kom korolario, esas neposibla, ke me

komplezesez per tala halucini quala demokratio e Puritanismo, nam, se on ekstraktus envidio de oli, on vakuigus oli de olia vivo-sango: oli esas nmoveble fondita sur l'odio dil inferiori kontre ta qua plu bone juas vivo. On ofte audas, ke oli esas altre deskriptita. Puritanismon on reprezentas kom altega obedio al leyo di Deo. Demokration on reprezentas kom frateso, mem altruismo. Omna tala nocioni eroras. Esas nur un honesta deziro fundamental di Puritanismo, e to esas la deziro punisar la homo havanta plu granda kapableso por feliceso—abasar lu al nivelo mizerosa di 'bona' homi, t.e., di stupida, poltrona, e kronike desfelica homi. Ed esas nur un vera premiso en demokratio, e to esas la premiso, ke esas krimino se irga homo propozus su kom superiora ad altri e, precipue, ke esus ofenso abomininda se lu pruvus to.

To quon me maxime admiras en irga homo esas karaktero serena, ferma libereso de indigno etikal, toleremeso omninkluzanta—kurte, to quon on kustumale nomas 'bona sportismo.' Tala homon on ne darfis konfundar kun ta qua evitas la malaji di vivo. Kontree, lu ofte esas avida gladiatoro qua vaste juas opozo. Ma

kombatante, lu kombatas quale jentilulo duelas, ne quale doklaboristo vakuigas marbordo-taverno. To esas, lu sorgeme gardas sua *amour propre*¹ per supozar, ke lua opozanto esas tam decoza homo kam lu ipsa, e tam honesta—e forsan, omnakaze, justa. Tala konduto esas evidente neposibla por demokrato. Lua traito distinganta esas la fakto, ke lu sempre atakas l'opozanti, ne nur per omna armi, ma anke per snorti e reprochi—ke lu esas sempre plena de indigno etikal—ke lu ne esas kapabla imaginar, ke esas honoro en enemiko, do lu ipsa ne esas kapabla pri honoro. Tala homin me ne prizas. Me ne partoprenas lia emoco. Me ne povas komprenar lia indigno, lia rankoro. Precipue, me ne povas komprenar lia envidio. Do, me opozas me a li.

1 Su-amo.

Teorii guvernul

De la jurnalulo *Smart Set*, februaro 1918.

En omna ero la rekomendanti dil dominacanta teorio politikal esforcas dignigar ol per identigar ol kun irga samatempa deziro dil homaro qua esas hazarde maxim povoza. Dum la dii di monarkio, monarkio piktesis kom defensanto dil fido. Dum nia nuna tempo di demokratio, demokratio piktesas kom l'unika defensanto di libereso. E la komunismo o la super-komunismo dil futuro, me supozas, esos vendita al stulti kom l'unika vera paladio di paco, yusteso, ed abundo. Omna tala esforcu ligar kauzo e rezulturo esas sensenca. Monarkio bazale tote ne esis defensanto dil fido, ma rivalo ed enemiko dil fido. Demokratio ne prosperigas libereso; ol diminutas e destruktas libereso. E komunismo, quale l'exemplo Rusa ja demonstras, ne esas fonteno qua spricigas paco, yusteso, ed abundo, ma kloako en qua olti dronesas.

Olua naturo interna

De STAT-AFERI, PREJUDIKI: TRIESMA SERIO, 1922.

Unesme imprimita en la jurnalo *Smart Set*, decembro 1919.

Omna guvernerio, esencale, esas konspiro kontre la homo superiora: olua unika skopo permananta esas opresar lu e kripligar lu. Se ol esas aristokratal, ol esforcas protektar la homo nur legale superiora kontre la homo fakte superiora; se ol esas demokratial, ol esforcas protektar la homo omnamaniere inferiora kontre ti amba. Un de olua prima funcioni esas regimentizar homi per forco, igar li esar tam simila kam posible, serchar e kombatar originaleso inter li. To quon ol povas vidar en ideo original esas chanjo potencial, ergo invado aden olua prerogativi. La homo maxim danjeroza ad irga guvernerio esas la homo qua ipse povas parpensar, sen egardar la dominacanta superstici e tabui. Preske ne-eviteble, lu konkluzas, ke la guvernerio sub qua lu vivas esas deshonestas, dementa e netolerebla, do, se lu esas romantika, lu esforcas chanjar ol. E mem se lu ne esas personale

romantika, lu tendencas dissemar deskontenteso inter ti qui esas tala.

Rare, se ulatempe, esas irga pruvi, ke la propozita nova guvernerio esos plu bona kam l'olima guvernerio. Kontree, omna atesti historial esas kontrea. Revolucioni politikal ne ofte facas irgo advere estiminda; lia unika rezulturo nedubitinda esas nur forjetar una furtistaro ed instalar altra. Pos revoluciono, komprenende, la revolucionisti sucesinta sempre esforcas konvinkar dubitanti, ke li facas granda kozi, e li kustumale pendigas ti qui negas tal aserti. Ma to certe ne verifikas lia aserti. En Rusia, dum multa yari, la homi ordinara esis docita, ke forigar la Carulo igos li esar richa e felica, ma nun, il forigite, li esas plu povra e plu desfelica kam olime. Mem la kolonii Amerikana nur poke ganis per lia revolto en 1776. Dum duadek-e-kin yari pos la Revoluciono, li esis en stando multe plu mala kom libera stati kam kom kolonii. Lia guvernerio esis plu chera, plu ne-efikiva, plu deshonesto, e plu tiranatra. Nur la gradopa progreso ekonomial dil naciono salvis li de famino e krulo, e ta progreso ekonomial esis pro, ne la vertui di la nova guvernerio, ma l'abundo di naturo. Sub la

hufo Britaniana, li standabus tam bone, e probable multe plu bone.

L'ideala guvernerio di omna homi reflektema, de pos Aristoteles, esas ta qua lasas l'individuo repozar—ta qua apene eskapas esar nula guvernerio. Ta idealo, me supozas, esos realigita en la mondo duadek o triadek yarcenti pos ke me pasabos de ca ceneyo ed aceptabos mea taski publika en l'Inferno.

Pluso sama

De MEMORIALO DI REGNATO DIL STATI UNIONITA, PREJUDIKI:
SISESMA SERIO, 1927. Unesme imprimita en la jurnalno *American
Mercury*, februaro 1925.

La homo ordinara, irge qua esas lua altra erori, adminime klare komprenas, ke gubernierio esas kozo exter lu ed exter la majoritato di lua sampatriani—ke ol esas aparta, nedependanta ed ofte enemikala povo, nur partale direktata da lu, e kapabla grande nocar lu. Dum lua humori romantika, lu forsan konsideras ol kom patro benigna o mem quale sorto de *jinn*¹ o deo, ma lu nulatempe konsideras ol kom parto de lu ipsa. Dum tempi perturbanta, lu expektas, ke ol facez mirakli por lua avantajo; altratempe, lu konsideras ol kom enemiko kontre qua lu mustas kontinue bataliar. Kad esas fakto tote sensignifika, ke raptar de gubernierio esas omnaloke konsiderata kom krimino min granda kam raptar de persono, o mem de korporaciono? En Usa nunatempe ol havas min severa puniso ed infinite min

¹ De la vort Araba 'djinn' – ento magial.

odiinda puniso kam agi esencale triviala—exemple, spozigar du mulieri, eli amba voluntanta.

To quo esas bazo di to, me supozas, esas sento profunda pri l'enemikeso fundamental inter la guvernerio e la homi guvernata. Ol esas konsiderata, ne kom komitato de civitani elektita por administrar la komuna aferi dil tota popolo, ma kom aparta ed autonoma korporaciono, precipue devotigita ad explotar la popolo por l'avantajo di sua propra membri. Raptar de ol, ergo, esas ago preske sen infamo—prodajo kelke simila ad olti di Robin Hood e la pirati eminenta di legendi. Kande civitano esas spoliata, valorozo esas privacita de la frukti di sua laboro e sparemeso; kande la guvernerio esas spoliata, lo maxim mala facita esas, ke ula friponi ed ociemi havas min multa pekunio per qua ludar kam olime. On nulatempe egardas la nociono, ke li laborante ganis ta pekunio; to semblus esar ridinda a la plu multa racionozi. Li esas nur raskali qui, per la chanco dil legaro, havas kelke dubitema yuri partoprenar la ganaji di lia sampatriani. Kande ta porciono esas diminutita da entraprezo privata, la afero

esas maxim ofte multe plu laudinda kam nelaudinda.

L'inteligento, pagante imposti, ya ne supozas, ke lu prudente e produktive kolokas sua pekunio; kontree, lu supozas, ke lu esas ecesive spoliata po servi qui esas precipue neutila a lu, e qui maxim ofte esas fakte enemikal a lu. Lu forsan konvinkesas, ke policistaro esas necesa por protektar lua vivo ed havaji, e ke armeo e navaro protektas lu de esar sklavigita da ul imperiestro stranjera, ma malgre lo, lu konsideras tala kozi kom extravagante chera—e lu konsideras mem la maxim necesa de li kom agento por faciligar la spoliado dal explotanti dil guvernierio. A ta explotanti ipsa lu tote ne fidas. Lu konsideras li nur kom raptema e neutila; lu supozas, ke lu ganas ne plu granda avantaĵo per lia vasta e nesparema operaci kam lu ganas per pruntar pekunio al fratulo di sua spozino. Li konstitucas povo qua sencese esas super lu, sempre alerta por nova oportunaĵi tordar lu. Se li povus sekure facar lo, li privacus lu til lua pelo. Se li livas irgo a lu, esas nur kom prudentaĵo, quale farmisto livas kelka ovi a hanino.

Ca friponaro esas preske imuna de puniso. Olua maxim mala extorsi, mem

evidente por profito privata, havas nula punisi en nia legaro. De pos l'unesma dii di nia Republiko, min kam dekeduo de olua membri esis stat-akuzita, e nur kelka subordiniti nekonocata esis enkarcerigita. La nombro de homi en la karceri di Atlanta e Leavenworth¹ pro revoltir kontre l'extorsi dal guvernierio sempre esas dekople plu granda kam la nombro de oficisti guvernierial qui esas kondamnita pro opresir impost-paganti por ipse profitar de li. Guvernierio nunatempa divenas tro forta por ke civitano esez sekura. Ne plus esas civitani en la mondumo; esas nur regnati. Li laboras dio pos dio por lia mastri; li mustas segun demando mortar por lia mastri. De ca laborado e mortado li tendencas sempre min multe ganar. Dum ula belega morgo, un o du epoki geologial pos nun, li atingos la fino di sua tolero, e tatempe ta jurnali qua transvivos havos artiklo sur l'unesma pagino qua ya esos digna de sua nigra kaptitulo.

¹ Karceri Usana, en la stati Georgia e Kansas.

Katekismo

De MULTSPECA NOTI, PREJUDIKI: KINESMA SERIO,
1926. Unesme imprimita en la jurnalno *American
Mercury*, septembro 1926.

Questiono: Se vu trovas tanta multo
senvalora por reverencar en Usa, pro quo
vu habitas hike?

Respondo: Pro quo homi iras a
menajerio?

Arcana Cœlestia

Sententiae

Teologio — Esforco explikar lo nesavebla per termini senvalora.

Kleriko — Bilieto-spekulanto exter la pordego di Cielo.

Arkiepiskopo — Kleriko Kristana havanta rango superiora a to ganita da Kristo.

L'iluziono pri nemortiveso esas to quo ruinis Egiptia.

Odio-himno, kun kaudo — Se me odius irga klaso de homi en ca mondo, ol esus Kristani evangeliatra, e lia stupideso milital, lia kredo pueral ye diabli, lia rankoro barbara kontre omna beleso, digneso e deco. Ma mem Kristanin evangeliatra me ne odias, vidante lia spozini.

La Kristano sempre juras sangoza juro, ke lu nulatempe itere facos to. La civilizito nur rezolvas nextafoye esar kelke plu prudenta.

Kreinto — Komediiisto, di qua l'audantaro timas ridar.

Puritanismo — L'obsediva timo ke ulu, ulaloke, esas felica.

En la kordio di omna nekredanto esas senkomforta sento ke, konkluze, lu *forsan* vekus pos morto e trovus su esar nemortiva. To esas lua puniso. To esas l'inferno dil agnostiko.

Sundio — Dio dum qua Usani deziras, ke li ipsa esez mortinta ed en Cielo, e ke lia vicini esez mortinta ed en Inferno.

Kristano — Ta qua volunte servas tri Dei, ma refuzas havar plu kam un spozino.

Por esar sucesoza kleriko, homo mustas esar ambalatero butrizita.

Kristana Cienco — La teorio ke, pro ke pos frapo an okulo fluganta fuzei esas optikal iluzioni, la frapo ipsa esas iluziono ed anke l'okulo.

Kristana Cienco e la Koronero — l'inicio e la refer-voto.

Paroko — Ulu engagita dal maligni por pruvar a li per sua exemplo, ke vertuo ne esas profitoza.

L'ateisto konfesas — Ni dankez Deo, ke esas nula Deo.

Kristan-mondo povas esar kurte definitiva, kom ta parto dil mondo en qua, se homo staceskus publike e jurus, per semblo de sincereso, ke lu esas Kristano, omna audanti rideskus.

Deo evidente amas la povri, dicis Lincoln, altre Il ne facabus tanti de li. Il evidente amas la richi, altre Il ne partigabus tanta pekunio inter tanta poki de li.

Montrez a me Puritano, e me montros a vu filio di hundo.

Ad imaginem Dei creavit illum

De PREJUDIKI: TRIESMA SERIO, unesme imprimita en
la jurnalno *Smart Set*, octobro 1918.

1

La vivo dil homaro

L'antiqua nociono antropomorfa, ke la vivo dil tota universo centrigas su en la vivo dil homaro—ke l'existo homal esas la maxim suprega expreso dil procedo kosmal—ca nociono semblas irar vers la She'ol di iluzioni aplastita. La fakto esas, ke la vivo dil homaro, sempre plu profunde explorata per biologio general, semblas esar sempre plu vakua de signifiko. Olime la chefa

intereso dil dei, semblante, la homaro nun aspekteskas esar laterala produkturo hazardal di lia vasta, nekomprenebla, e probable sensenca labori. Forjisto facante huf-fero produktas ulo preske tam brilanta e misterioza—la cintilifado. Ma lua okulo e penso, ni savas, ne atencas ta cintili, ma la huf-fero; olia existo dependas de la rodo di olua materio. Samamaniere, forsan, la homo esas morbo lokal dil kosmo—sorto de pestoza ekzemo od uretrito. Existas, komprenende, diversa gradi di ekzemo, e tale existas diversa gradi di homi. Sendubite kosmo afliktita da nulo plu mala kam infekto di Beethoven-i ne decidus venigar mediko. Ma kosmo infektita da alkoholaj-interdiktanti, socialisti, Skoti, e bors-agenti evidente abomininde sufras. On ne surprizasas, ke la suno esas tante varmega e ke la luno esas tante diabetike verda!

2

L'Iluziono antropomorfa

Quale me dicis, la teorio antropomorfa pri la mondo esas absurdigita da biologio moderna—ma komprenende, on ne tale dicas, ke ol ulatempe esos abandonita da la hom-amasi. Kontree, quante plu multe ol

divenas dubitenda, tante plu multe li konservos ol. Ya nun ol esas mem plu prizata kam dum l'Ero di Fido, kande la doktrino, ke la viro esas deatra, adminime esis ameliorata da la doktrino, ke la muliero esas abomininda. Quo altra stacas dop karitato, filantropeso, socialismo, reformo, la cetera sentimentachaji nunatempa? Omna tala sentimentachaji esas fondita sur la nociono, ke la homo esas animalo glorioza e cielal, e ke lua duranta existo en la mondo devas esar faciligita e sekurigita. Ma ca nociono esas evidente plena de fatueso. Konsiderata kom animalo, mem en nia mondo tante limitizita, la homo esas fushata e ridinda. Kelka altra bestii esas tante stupida o tante poltrona. La maxim vulgara flava hundo havas multe plu akuta sensi ed esas infinite plu kurajoza, ed anke plu honesta e plu fidinda. La formiki ed abeli esas multe plu inteligenta ed injenioza; li guvernas su per vaste min multa disputacho, disipo, ed imbecilesa. La leono esas plu bela, plu nobla, plu majestoza. L'antilopo esas plu rapida e plu gracioza. L'ordinara kato esas plu neta. La kavalo, sudorifante pro laboro, havas plu bona odoro. La gorilo esas plu benigna a sua filii e plu fidema a sua spoza. La bovo e

l'asno esas plu laborema e plu serena. Ma precipue, la homo indijas kurajo, forsan la maxim nobla qualeso de omni. Lu ne nur mortale timas omna altra animalo havanta lua propra pezo o mem la duimo di lua pezo —ecepte ta kelki quin lu desnoblis per mestico artificial—; lu mem mortale timas sua propra speco—e ne nur timas lia pugni e pedi, ma mem lia ridachi.

Nul altra animalo esas tante defektoze adaptita a sua cirkumaji. L'infanto homal, venante aden la mondo, esas tante febla ke, se ol neglijesus dum du dii, ol infalible perisus, e ta febleso naskal, quankam plu o min celata plu tarde, duras til morto. La homo maladeskas multe plu multe kam irg altra animalo, sive en stando sovaja sive en stando civilizita. Lu havas plu multa e plu diversa morbi e plu ofte sufras olti. Lu esas plu facile exhaustita e domajita. Lu mortas plu hororinde e kustumale plu frue. Preske omna altra vertebrozo plu developita, adminime en lia stando sovaja, vivas plu longe e retenas lia povi til plu granda evo. Pri to mem la simii antropoida tre multe superiras lia kuzi homal. Orangutano spozigas su evante sep od ok yari, edukas familio de sepadek od okadek filii, e restas

tam robusta e tam forta evante okadek yari kam Europano evante quaradek-e-kin.

Omna erori e nekompetentaji dil Kreinto atingas lia kolmo en la homo. Kom mekanismo, lu esas la maxim mala de omni; kompare a lu, mem salmono o stafilokoko esas sana ed efikiva mashino. Lu havas la maxim mala reni konocata da zoologio kompariva, e la maxim mala pulmoni, e la maxim mala kordio. Lua okulo, relate la laboro quan on demandas de ol, esas min efikiva kam l'okulo di lombriko; fabrikanto di optikal instrumento qua facus instrumento tante nehabila esus atakata da sua klienti. Unike inter l'animali teral, cielal, o maral, la homo esas neapta per sua naturo por irar extere aden la mondo quan lu habitas. Lu mustas vestizar su, protektar su, enlanjigar su, armarizar su. Lu esas eterne en la stando di tortugo naskinta sen skalio, di hundo sen pili, di fisho sen flosi. Privacita lua garnisaji pezoza ed inkombroza, lu esas sendefensa mem kontre mushi. Facita da Deo, lu mem ne havas kaudo por forbalayar li.

Me nun traktas l'unika traito di nedubitenda superioreso natural dil homo: lu havas anmo. To separas lu de omna altra animalo ed igas lu esar, ulamaniere, lia

mastro. L'exakta naturon di ta anmo on disputis dum mili de yari, ma pri olua funkciono on darfas autoritatoze parolar. Ta funkciono esas venigar la homo aden direkta kontakto kun Deo, igar lu konoceskar Deo, precipue, igar lu similesar Deo. Nu, konsiderez la falio kolosal di ta aparato! Supozante, ke la homo ya similesas Deo, on koaktesas adoptar la teorio neposibla, ke Deo esas poltrono, idioto, e fripono. E supozante, ke la homo pos tante multa yari, *ne* similesas Deo, on quik remarkas, ke l'anmo homal esas tam ne-efikiva mashino kam la hepato homal o la tonsilo, e ke la homo esus probable en plu bona stando, quale la chimpanzeo sendubite *esas* en plu bona stando, sen ol.

Tala esas la kazo. L'unika efekto praktikal di havar anmo esas, ke ol plenigas la homo per vanitato antropomorfa ed antropocentrala—kurte, per superstici fieracha ed absurda. Lu pavonumas e laudas su pro ke lu havas anmo—ed oblivias la fakto, ke ol ne funkcias. Do lu esas la suprega klauno dil kreitaro, la *reductio ad absurdum* di naturo vivigita. Lu similesas bovo qua kredas, ke lu povas saltar adsuper la luno, ed ordinas sua tota vivo segun ta teorio. Lu similesas rano sempre

fanforonante, ke lu kombatas leoni, o flugas adsuper la Matterhorn, e natas trans la Hellesponto. Ma ito esas la bestio kompatinda quan on demandas, ke ni veneracez kom juvelo en la fronto dil kosmo! Ito esas la vermo quan on demandas ke ni defensez kom la favorito di Deo sur tero havanta milioni de plu brava, plu nobla, plu decoza quadripedi—la belega leoni, la gracila e galanta leopardi, l'imperial elefanti, la honesta hundi, la kurajoza rati! Ito esas l'insekto quan on imploras, per infinita esforco, laboro, e kusto, ke ni genitez!

3

Medito pri medito

La kapableso dil homo por pensado abstraktal, quan la plu multa animali semblas indijar, sendubite donis a lu lua nuna mastreso dil surfaco teral—mastreso disputata nur da plura centi de speci di enti mikroskopal. Ol responsas pri lua sento di superioreso, e sub ta sento esas sendubite ula realeso, adminime inter streta limiti. Ma to quon on tro ofte ne remarkas esas, ke la kapableso facar ago tote ne esas sinonima a facar ol. La simpla fakto esas, ke la granda

parto dil pensado dil homo esas stupida, senskopa, e nociva a lu. De omna animali, ya, lu semblas esar minim kapabla korekte judikar ta aferi qui maxim grave afektas lua stando. Probez imaginar rato, en la domeno di rat-idei, qua inventus nociono tam violenteze kontre versimilesa kam la nociono, exemple, di Swedenborgianismo, o di homeopatio, o di la kondamno di infanti, o di telepatio mental. Probez pensar pri asemblo de rati erudita qua grave askoltas la repugnanta forjetaji intelektal qui esas en la bul-letri publika da doktoro Woodrow Wilson.¹ L'instinto natural dil homo, fakte, esas nulatempe vers to quo esas bona e vera; ol esas vers to quo esas trompiva e falsa. Lasez irga grand ideo dil nuna tempo esar afrontata da du propozaji kontredicanta, l'una fondita sur la maxim granda probablesa e racionalesa e l'altra sur la maxim evidenta eroro, ed olta preske sempre embracas olca. Tale esas en politiko, qua tote konsistas ek serio de manieti ne-inteligenta, multi de li tante idiota, ke li existas nur kom batalio-krii e signo-vorti e tote ne esas reduktebla ad aserto logikal. Tale esas en religio, qua, quale poezio, esas nur komuna esforcio negar la realaji maxim

¹ Thomas Woodrow Wilson (1856–1924), 28ma Prezidanto di Usa.

evidenta. Tale esas en preske omna penso-feldo. L'idei qui vinkas la raso maxim rapide e vekas la maxim grand entuziasmo ed esas maxim persistente tenata, esas precize l'idei qui esas maxim dementa. To esas vera de pos ke l'unesma 'avancigita' gorilo metis subvesti, kultivis mieno frunsanta, e komencis sua unesma diskurso-turo en l'unesma skolo por edukado di adulti, e tale esos til ke l'alta dei, tandem fatigita da la farso, efacos la raso per un granda, finala pafo de fairo, mustard-gaso e streptokoki.

Sendubite l'imagino dil homo responsas pri ta febleso extraordinara. Ta imagino, me audacas dicar, donis l'unesma pazo adsupre a sua kunsimii. Ol povigis lu imaginar vivo-stando plu bona kam to experiencata, e gradope lu sempre plu realigis ol, krude. Mem hodie lu sempre plue avancas samamaniere. To esas, lu imaginas ulo quon lu deziras esar od obtenar, ulo perceptible plu bona kam to quon lu esas od havas, e pose, per la metodo laboroza e kustoza di probado ed eroro, lu gradope iras vers ol. En ta procedo lu ofte esas severe punisita pro sua deskontenteso pri la legi di Deo. Lu aplastas sua polexo, lu skrapas sua tibio; lu mispazas e falas; la premio po qua lu

extensas su explozas en lua manui. Ma gradope lu avancas od, omnakaze, lua heredonti e sindiki avancas. Gradope lu glatigas la voyo sub sua restanta gambo, e ganas bela ludili per qui lua restanta manuo ludas, ed akumulas delectaji por sua restanta orelo ed okulo.

Ho ve, lu ne esas kontentigita da ta lenta e sangoza avanco! Lu sempre plu avane regardas. Lu sempre imaginas kozi ultre la horizonto. Ta amaso de imagini esas lua provizuro de dolca kredaji, lua provizuro de alta kredaji e konfidencaji—sume, lua kargajo de erori. Ed esas ta kargajo de erori qua distingas la homo, mem plue kam lua kapableso lakrimifar, kam lua talento kom mentianto, kam lua ecesanta hipokriteso e poltroneso, de omna altra speci de mamiferi. La homo esas l'idioto *par excellence*, la stulto nekomparebla, la dupo rejal dil kosmo. Lu esas kronike e neeviteble dupigita, ne nur da l'altra animala e dal trompanta vizajo di naturo ipsa, ma anke e precipue da lu ipsa—da lua talento nekomparebla por serchar ed embracar to quo esas falsa, e ne remarkar e negar to quo esas vera.

La kapableso dicernar lo vera esencal, fakte, esas tam rara inter homi kam

kustumala inter korniki, rani, e makreli. La homo qua montras ol esas homo havanta tre extraordinara qualeso—forsan mem tote morbizita. Montrez nova verajo di irga versimilesa natural a la granda hom-amasi, e ne un ek dek mili suspektos olua existo, e ne un ek cent mili embracos ol sen rezisto feroça. Omna veraji duriva qua venis aden la mondo dum tempi historial esis rezistita tam bitre kam se li esus tante multa variolondi, ed omna individuo qua aceptis e rekomendis li, tote sen ecepto, esis denunciata e punisita kom enemiko dil raso. Forsan ‘tote sen ecepto’ esas troa. Me remplasigas ol per ‘malgre kin o sis ecepti.’ Ma qua esis ta kin o sis ecepti? Me lasas vu trovar li; me ipsa ne povas.... Ma me quik pensas pri Charles Darwin e lua asociiti, e pri quale li tatempe esis insultata. Ta insultado, komprenende, esas nun min klamoza kam olime, precipue pro ke plu tarda viktimi nun esas en l’areno, ma la suba enemikeso restas. Dum la du yari pasinta la chefa Granda Pensanto di Britania, George Bernard Shaw,¹ denunciis la hipotezo pri selekto natural, ricevante grand aklamado, e la trifoya kandidato por la prezidanteso Usana, William Jennings

1 George Bernard Shaw (1856–1950). Irlandana dramatiso, ganis la Nobel-premio por literaturo 1925.

Bryan,¹ publike rekomendis interdiktar docar ol per lego. La majoritato de kleriki Kristana en amba landi Angle parolanta, e kun li la majoritato de lia katekumeni, ankore konsakras su al doktrino, ke Darwin esis kanalio, ed Herbert Spencer² esis plusa kanalio, ed Huxley³ esis triesma kanalio—e ke Nietzsche esis por ta tri to quo Beelzebubo ipsa esas por tri mala pueruli. To esas la reakto dil majoritato de homi respektinda en du povoza ed idealista landi Kristana kontre la homi qui vivos en historio kom la chefi intelektal dil XIXma yarcento. To esas l'atitudo dil hom-amaso, e di lia profeti selektita, kontre irgo qua esas honesta, ed importanta, e maxim probable vera.

Ma se lo vera tale desfacile iras, eroro esas bonvole acceptata. La homo qua inventas nova imbecilajo esas joyoze laudata, e pregata sentar su che su; lu esas, segun la grand amasi de homi, la *beau ideal* dil homaro. Explorez la historio di la cent

1 William Jennings Bryan (1860–1925) Usana oratoro e politikisto, trifoye kandidato por la prezidanteso. Nun maxim famoza pro atakir la doco pri evoluciono dum la proceso kontre John Thomas Scopes en la stato Tennessee, Usa.

2 Herbert Spencer (1820–1903), Angla filozofa e ciencisto qua embracis l'evoluciono-teorio ed inventis la frazo 'transvivo dil maxim apta.'

3 Thomas Henry Huxley (1825–1895), Angla ciencisto nomata 'la buldogo di Darwin'.

mil yari pasinta e vu trovos, ke non dekimi dil veneraciti popular dil mondo—ne la heroi di sekteti, ma la heroi dil amasi del homaro—esis vendisti di evidenta sensencaji. Tale esas en politiko, tale esas en religio, e tale esas en omna altra feldi di penso homal. Omna tala vendisti di lo nevera esis rezistata, samatempe, da kritikanti qui denunciis e refutis li; lia aserti esis kontredicita quik kande oli dicesis. Ma apud omnu de li esis l'enorma forco di kredemeso homal, e to suficis en omna kazo por destruktar lia enemiki ed establisar lia famo nemortiva.

4

La homo e sua anmo

De omna idei senraciona tale predikita da granda heroi ed aceptata da centi de milioni de avida dupigati, probable la maxim senraciona ideo esas ta maxim larje kredata, to esas, l'ideo, ke la homo havas anmo nemortiva—ke esas parto di lu qua esas tro eteral e tro rafinita por mortar. La tote unika pruvo qua suportas ta nociono astontanta esas l'espero, ke ol esez vera—precize la pruvo baze dil olima teorio, ke la Granda Milito finigos milito ed enduktos

ero de demokratio, libereso, e paco. Ma mem arkiepiskopi, komprende, esas tro inteligenta por esar permanente kontentigata da pruvi tante ne-eviteble dubitinda; konseque, esis probi dum omna eri donar ad ol suportili logikal e pruvebla. Nu, me nur demandas, ke vu sorgeme explorez uli de ta konfirmaji. Explorez, exemple, la pruvi amasigita da kin atestanti tipal de kin eri larje separita: la santa Ioannes, la santa Augustinus, Martin Luther, Emanuel Swedenborg,¹ e sinioro Oliver Lodge.² Pregeme pluproximeskez a ta pruvi, e bone explorez li. Konsiderez li segun probableso, segun l'ordinara deci intelektal. E pose demandez de vu, ka vu povas imaginar, ke fango-tortugo grave acceptus oli?

5

Kaudo

Por rezumar:

1. La kosmo esas giganta balanciero facanta dek mil rotaci po minuto.
2. La homo esas malada musho qua vertijante kavalkas ol.

1 Emanuel Swedenborg (naskinte Emanuel Swedberg; 1688–1772), Sueda teologiisto e mistiko.

2 Sir Oliver Joseph Lodge (1851–1940), Angla biologiisto.

3. Religio esas la teorio, ke la balanciero esis projetata e rotacigata por ke lu kavalkez ol.

Medito dum junio-dio

De *The New York Evening Mail*, 5 junio 1918.

L'interna fonto di Puritanismo, kande la Freudani deskovros ol, me predikas esor trovita en la koqueyo Puritana. La fatuo esas nur ta qua male manjas, e qua violentoze sufras pro ta manjado. Nulu havante bona repasto sub sua zono sucias pri la peketo di sua vicino cirkum la strad-angulo. Esforco etikal e manjado rafinita esas tam nekoncilibla kam beisbalo¹ e kontrapunto.

L'explikajon di tala teroriganta fenomeno quala Jonathan Edwards² on povas trovar

1 Sporto Usana, nun internaciona, t.n. 'baseball.'

2 Jonathan Edwards (1703-1758), Amerikana teologiisto e predikero Puritana.

en la koquarto infernal di Nov-Anglia, qua duras esar la maxim mala en la mondumo, malgre l'importaco di Greka shu-netigisti maskizita kom koquisti. La frua Puritani, mem festinante, festinis per manjaji ne-apetitiganta e nedigestebla; on ne surprizesas, ke li kurtigis sua repasti por havar plu multa tempo por audar prediki. E dum dii ordinara li glutegis tala manjaji quala stopus la guturo di hieno: maizo sikigita, cervo-karno boliigita, favi sikigita, kafeo ek cikorio, melaso, e tale pluse. Saporozza supo, dum ta dii dezolanta, igabus olua koquisto esar enkarcerigita. Bone koquata entreo igabus on prizentar la restriktilo.

Esas la dominaco dil Puritani qua igas la koquo Amerikana esar tante tristiganta til nun. La Puritano, edukita per mala nutrivi, konkluze konsideras omna bona nutraji kom ne-etikal. Lua preferata manjo-loko esas la restorerio por rapida dejuno; lua preferata dishi esas favi bakita e harda pom-tarto. Gavata per tala nutrivi shaminda, lu divenas biloza e desagreabla, e regardas omno per okulo minacanta. Tale lu navigas cirklo vicioza—unesme venenizita, e pose demandante plusa veneno.

Lua salvo esas igar lu manjar plu bona nutrivi. Cent mil koquisti kompetenta, liberigita en Usa, forigus l'interdikto di alkoholaji ante un yaro, e ne nur l'interdikto, ma anke vicio-reformo, Sabatismo,¹ censuro di libri, ed omna altra simptomi repugnanta dil pesto Puritana. Me ne parolas teoriale, ma segun la libro. Qua ne vidis la chanjo di Puritano Usana en Francia—la gradopa senkolorigo di ta blua nazo, la aparo di instinti civilizita, la finala emerso di homo agreabla e su-respektinda? La kauzo esas evidenta. En Francia esas tote neposibla havar nutrivi sat mala por suportar hepato Puritana. Tala forjetaji esas tote ne konocata dal Franca koquarto; facar ol esus nekonceptebla a Franca koquisto.

Me ipsa atestis la procedo di chanjo. Me bone rimemoras viro di Boston en hoteleto proxim l'Opero, jus arivinte de Cherbourg. Lu disipis sua unesma matino per serchar pladedo de abomininda dejunet-manjaji Amerikana—la restaji di mul-stablo. Ne trovinte olti, il koaktesis subisar pladedo de Franca paneti. Por duesma dejuneto il manjis soleo—bonege koquita. Tavespere il dineis per l'unesma repasto civilizita dum sua vivo. Ante kin dii il ulamaniere trancis

¹ Sabatismo Puritana konsakras la tota Sabato a devoco ed interdiktas distrakto ed amuzo.

—deskovris la beleso dil mondo, deskargis su de sua olima teologio, sniflis la aero di Kristan-mondo. Pos du semani me renkontris il en Saint-Cloud, il dejunis kun belino havanta blu-nigra brovi. E to esis posdimezo sundial!

Quod est Veritas?

De DAMNEZ! LIBRO DI KALUMNIO, 1918.

Omna granda religio, por eskapar absurdeso, mustas permisar diluto de nekredo. Esas nur la sovajo, sive del ruro Afrikan sive del evangelio-tendo Usan, qua pretendas tote ed exakte savar la volo ed intenco di Deo. 'Nam qua savis la mento dil Sinioro?' Paulus questionis la Romani. 'Quante nesperchebla esas Ilua iudicii, ed Ilua agi esas ultre deskovro!' 'La glorio di Deo,' dicis Solomon, 'esas celar kozo.' 'Nubi ed obskureso,' dicis David, 'esas cirkum Il.' 'Nulu,' dicis la Predikisto, 'povas deskovrar la laboro di Deo.' ... La difero inter religii esas difero en lia kontenajo relativa de nekredo. La fido maxim satisfacanta ed

extazanta esas preske tote agnostika. Ol
fidas tote sen profesar savar.

La Premio dil dubitanto

De DAMNEZ! LIBRO DI KALUMNIO, 1918.

Malgre la kontrea iluziono komuna, la filozofio di dubito esas multe plu komfortiganta kam olta di espero. La dubitanto eskapas la maxim mala puniso di ta qua fidas ed esperas; lu esas nulatempe deceptita, e do nulatempe indignoza. Lo ne-explikebla e lo neremediebla forsan interesas lu; ma li ne furiigas lu, o, me pluse dicas, dupigas lu. Ta imuneso plu valoras kam omna aserti dubitinda qui esas jetita al homaro. Ol esas pragmatale ne-konquestebla. Pluse, ol incitas toleremeso e simpatio. La dubitanto ne odias sua adversi; lu simpatias li. Fine, lu forsan mem simpatios Deo. L'anciena ideo pri patreso

submersas su en nova ideo pri frateso. Deo anke esas atakata da limiti, desfacilaji, esperi ruptita. Kad esas perturbanta, tale pensar pri Il? Nu, kad esas min perturbanta pensar, ke Il povas alejar e responder, ma ke Il falias?

Oficio memorial

De PREJUDIKI: TRIESMA SERIO, unesme imprimita en la jurnalno *Smart Set*, marto 1922.

Ube esas la tombeyo di dei mortinta? Qua trauranto restanta lakrimizas lia tumuli? Esis tempo kande Iupiter esis la rejulo dil dei, ed irgu qua dubitis ilua povo esis *ipso facto* barbaro e stulto. Ma ube en la tota mondo esas ta qua hodie veneracas Iupiter? E quo pri Huitzilopochtli? Dum un yaro—ne plu fore kam kinacent yari ante nun—50.000 yunuli e yunini esis mortigita kom sakrifikaji a lu. Hodie, se lu esas irgamaniere rimemorita, esas da ula sovajo vaganta en la profundaji dil foresto Mexikiana. Huitzilopochtli, quale multa

altra dei, havis nula patro homal; lua matro esis vidvino vertuoza; lu naskis pro semblante inocenta flirto quan el facis a la suno. Kande lu frunsis la brovo, lua patro, la suno, stacis senmove. Kande lu bramis pro iraco, tertremi glutis tota urbi. Kande lu durstis, lu drinkis 40.000 litri de sango homal. Ma hodie Huitzilopochtli esas tam splendide obliviata kam Allen G. Thurman¹. Olime egalo di Allah, Buddha, e Wotan, lu nun esas l'egalo di Richmond P. Hobson², Alton B. Parker³, Adelina Patti⁴, la generalo Weyler⁵, e Tom Sharkey⁶.

Parolar pri Huitzilopochtli rimemorigas da me lua fratulo Tezcatilpoca. Tezcatilpoca esis preske tam povoza: lu manjis 25.000 virgini omnayare. Duktez me a lua tombo: me lakrimifus, e pendus krono de perli. Ma qua savas, ube ol esas? Od ube esas la tombo di Quitzalcoatl? O di Xiehtekutli? O di Centeotl, ta dolco? O di Tlazolteotl, la

1 Allen Granberry Thurman (1813–1895), reprezentanto, judiciisto, e senatano de Ohio, Usa.

2 Richmond Pearson Hobson (1870–1937), Usana subadmiralo.

3 Alton Brooks Parker (1852–1926), Usana judiciisto qua perdis elekto por la prezidanteso kontre Theodore Roosevelt, 1904.

4 Adelina Patti (1843–1919), famoza soprano Italiana.

5 Valeriano Weyler y Nicolau, unesma Duko di Rubi, unesma Markezo de Tenerife (1838–1930), Hispana guvernoro generala dil Filipini e di Kuba. Lua programo represiva igis il esar nomata 'la Buchisto' en Usa e faciligis l'accepto di milito kontre Hispania dal populo Usana.

6 Thomas "Sailor Tom" Sharkey (1871–1953), Irlandana boxisto.

deino di amoro? O di Miktlan? O di Xipe? O di la tota turbo de Tzitzimitl-i? Ube esas lia osti? Ube la saliko sur qua li pendigis sua harpi? En qua inferno neglijata e nekonocata li vartas la jorno di rivivigo? Qua juas lia heredaji? Od olta di Dis, quan Caesar deskovris esar la chefa deo dil Kelti? Od olta di Tarves, la bovulo? Od olta di Moccus, la porko? Od olta di Epona, la kavalino? Od olta di Mullo, l'asno cielal? Esis tempo kande l'Irlandani veneracis omna ta dei, ma hodie mem l'Irlandano maxim ebria mokas li.

Ma li havas kompani en oblivieso: l'inferno di dei mortinta esas tam turboza kam l'inferno presbiterista por infanti. Damona esas ibe, ed Esus, e Drunemeton, e Silvana, e Dervones, ed Adsalluta, e Deva, e Belisama, ed Uxellimus, e Borvo, e Grannos, e Mogons. Omni esis povoza dei dum lia eri, veneracata da milioni, plena de postulaji ed imposti, kapabla ligar e liberigar—omni esis dei dil unesma rango. Homi laboris dum generacioni por konstruktar vasta templi por li—templi havanta stoni tam granda kam fenofurgoni. Interpretar lia kaprici okupis mili de sacerdoti, episkopi, arkiepiskopi. Dubitar li esis mortar, kustumale ye la fosto. Armei

bataliis por defensar li kontre nekredanti: vilaji esis incendiita, mulieri e pueri esis buchita, bovi forpulsita. Ma fine li omna velkis e mortis, ed hodie esas nulu tante kompatinda, ke lu veneracez li.

Quon divenis Sutekh, olim chefa deo dil tota valo dil Nil-fluvio? Quon divenis:

Reshef	Baal
Anath	Astarte
Ashtoreth	Hadad
Nebo	Dagon
Melek	Yau
Ahijah	Amon-Re
Isis	Osiris
Ptah	Molech?

Ti omna esis olime dei maxim eminenta. Multi de li esas remarkita per timo e tremo en l'olda Testamento. Li egalesis, kin o sis mil yari ante nun, Yahweh Ipsa; la maxim basa de li esis multe plu eminenta kam Thor. Ma li omna infre falis aden la foso, e kun li ti sequanta:

Arianrod	Dagda
Morrigu	Ogyrvan
Govannon	Dea Dia
Gunfled	Iuno Lucina

Saturn	Diana di Ephesus
Furrina	Robigus
Cronos	Pluto
Engurra	Vesta
Belus	Zer-panitu
Ubilulu	Merodach
U-dimmer-an-kia	Elum
U-sab-sib	Marduk
U-Mersi	Nin
Tammuz	Persefone
Venus	Istar
Beltis	Lagas
Nusku	Nirig
Aa	Nebo
Sin	En-Mersi
Apsu	Assur
Elali	Beltu
Nuada Argetlam	Kuski-banda
Tagd	Mami
Goibniu	Zaraqu
Odin	Zagaga
Ogma	Nin-azu
Marzin	Qarradu
Mars	Ueras

Demandez, ke la vikario pruntez irga bona libro pri religio kompariva: vu ibe trovos li omna. Li esis dei havanta maxim alta digneso—dei di populi civilizita—

veneracata e kredata da milioni de homi.
Omni esis omnopovanta, omnosavanta, e
nemortiva. E li omna esas mortinta.

Bufonaji

Sententiæ

Fine, omnia batalii esas perdita, ed anke omnia militi.

Jaluzeso esas la teorio, ke l'altru havas tante poka bongusto.

Osteopatiisto—Ulu qua argumentas, ke omnia malaji homal esas produktata dal preso di harda osto sur mola tisuo. La pruvo di lua teorio esas trovita en la kapi di ti qui kredas ol.

Jurnalo esas aparato por plunulsavigar la nulsavanti e pludementigar la dementi.

Patologio esus bela cienco, mem se esus nula terapii, quale sismologio esas bela cienco, quankam nulu savas quale haltigar tertremi.

Kande la rakonto di spozulo esas kredata,
il komencas suspektar sua spozino.

Koncienco esas bo-matro di qua la vizito
nulatempe finas.

L'Usani esas la filii nelegitima dil Angli.

Viri havas plu bona vivo kam mulieri.
Unlatere, li mariajas su plu tarde.
Altralatere, li mortas plu frue.

Kredar ke Rusia forigis la malaji di
kapitalismo postulas specala sorto de
mento. To esas la sama sorto qua kredas, ke
evangeliisto forigis peko.

Psikoterapio — La teorio, ke la kuracato
probable omnakaze risaneskos, e certe esas
damnita idioto.

Kad esas varmega en la stal-fabrikerio?
Ka la labor-hori esas longa? Ka \$ 15 po dio
esas ne sat multa? Do, eskapo esas tre
facila. Nur livez vua travalio, sputez adsur
vua manui, e kompozez plusa
Rosenkavalier.

Eugeniko esas la teorio, ke charmo en
muliero esas lo sama kam charmo en
boxisto.

Esas nur en landi ube esas nula vino, t.e.,
Britania, ke la respondo a GENESIS IV: 9 esas
'yes.'

Pri kalva kapi

De *The Baltimore Evening Sun*, 18 februaro 1911.

De viro qua evidente vaste sufras venas la sequanta noto desesperanta:

Quo esas l'origino dil prejudiko kontre kalvuli? Pro quo li esas tante persisteme desestimata, kom vakui mental ed anarkiisti etikal? En la Mezepokal teatraĵo "Omnahomo," casemane pleata en Baltimore, l'unika roli kalva, du de omni, esas friponi. Esas tale tra omna teatraĵi. Don Juan esas sempre kalva, ma Don

Cesar veras peruko tufatra. La reala vereso esas, ke kalvuli kustumale havas inteligenteso extraordinara. Shakespeare esis kalva. Anke Aristoteles. Anke Galileo. Kalveso, fakte, esas signo preske nefaliiva di genio.

Ho ve, pro quo to esas? Pro quo la mondumo esas tante neyusta, tante stupida, tante kruela? La kalvulo subisas olua maxim maligna joki. Il reprezentesas kom deliranta ed olda folulo, frequentanto di teatraji burleska, enemiko di omna deco. On kustumale kredas, ke infanti ploreskas pro lua proximesko, ke lu tro multe manjas e drinkas, ke lua aspekto solena esas simpla masko por diablaji. Ma fakte, quale dicas ta korespondanto, multi de la maxim granda viri dil mondo, anciena e moderna, esis kalva. Darwin havis kupolo tam privacita de kreskajo kam kuglego. La fronto di Ibsen iris til lua vertico. Molière e Lope de Vega portis peruki. Sokrates havis ne plu multa hari sur sua kapo kam haltero.

* *

Quala nom-registron on povas facar de kalva geniozuli—filozofi, poeti, politikisti, vinkanti, reformisti! Ol plenigus 20 kolumni dil *Evening Sun*. La nomi di Iulius Caesar, Oliver Cromwell, William de Normandio, George Washington, Scipio Africanus, Pompeius, Aeskhylos, Homeros, Aristophenes, Virgilius, Chaucer, Newton, Bacon, Ben Johnson, Kant, Coleridge, Racine, Swedenborg, la du Bacon-i, Giordano Bruno, Vesalius, Euripedes, Plautus, Horatius, Goethe, Calderón, Cervantes, Gogol, Bismarck, Metternich, Berlioz e Johann Sebastian Bach garnisus ol.

* *

Kompilar tala registro esus laborar dum yari, forsan yarcenti. Ma l'ideo facinas, do permisez ni facar sorto de nom-registro kruda e preparal. Do, yen la nomi di kelka sendubite magna viri qui esis sendubite kalva, sive partale sive tote. Nula viro di qua la kalveso esis min granda kam 60 procento esas admisita. Ergo:

FILozOFI

Aristoteles	Schleiermacher
Pythagoras	Hobbes
Platon	Bacon
Sokrates	Berkeley
Descartes	al-Ghazālī
*Locke	Ibn Tufayl
Comte	Empedokles
Kant	Prodikos
Spinoza	Demokritos
Leibniz	*Xenophanes
Fichte	Herakleitos

POETI

Homeros	*Simonides
Virgilius	Warner
Abū Nuwās	Theokritos
Omar Khayyām	Vogelweide
Chaucer	Klopstock
Horatius	Spenser
Cooglar	Herder
Varius Rufus	†Rousseau
*Catulus	Vigny
Dryden	Musset
Herrick	Greene
Dante	Cowley
Beowulf	Kipling
Heine	Bertran de Born
Ovid	Villon
Propertius	Gray

DRAMATISTI

Aeskhylos	Scribe
Euripedes	Shakespeare
Aristophanes	Terentius
Beaumont	Calderón
Goldsmith	Lope de Vega
Jonson	Echegaray
Molière	Corneille
Racine	*Marlowe
Ibsen	Pinero
Bjrnson	Sutro
*Gogol	Pollock
Schiller	Goldoni
Kotzbue	Angier
Jones	Rostand

ROMANISTI

Zola	Cooper
Turgenev	Tolstoi
France	Trollope
Boccaccio	James
Fielding	Howells
Smollett	Heyse
*Dickens	Cervantes
De Morgan	Defoe
*Sudermann	*Lesage
Collins	Lukianos
Hawkins	Kioden
Sorel	Subandhu

GENERALI

Iulius Caesar	Bernadotte
Scipio Africanus	Friedrich la Granda
*Hannibal	†Washington
Prince Eugène	Blücher
Marlborough	Wellington

NAVISTI

Columbus	‡Hobson
Nelson	Cook
Dewey	Van Tromp

CIENCISTI

Galileo	Darwin
‡Newton	Wallace
Hunter	Lodge
Linnaeus	Osler
*Volta	Vesalius
Koch	Mueller
Mendel	Franklin
Boyle	Lavoisier
†Glauber	Davy
Helmholtz	Haeckel
Behener	Berzelius
Priestly	*Liebig
Boerhaave	Guy-Lassac
Resumur	Mendeleyev

POLITIKESTRI

Cromwell	Metternich
Bismarck	Disraeli
John Adams	Bülöw
Pitt	Witte
Gladstone	*Wolsey

ORATORI

Bryan	Isokrates
Cicero	Cato la Censoro
Demosthenes	*Clay
Webster	Fox
Pierre l'Ermito	Mansfield
Burke	Athanasius
Beecher	Isaeus
Ingersoll	Tom Reed

MUZIKISTI

Clementi	Paganini
§J. B. Bach	Haydn
§P. E. Bach	Grieg
§C. P. E. Bach	Saint-Saëns
§Hans Bach	*Glinka
§W. F. E. Bach	Purcell
§Veit Bach	E. de Reszke
§Heinrich Bach	Strauss
§J. M. Bach	Raff
§J. C. Bach	Luil
§W. F. Bach	Cu
Palestrina	Bülöw
Scarlatti	Brahms

Offenbach
Von Suppé
Novák
†Pleyel
Planeus

*Popper
*Rheinberger
Jadassohn
Jules Levy
Straidvarius

ARTISTI

Raphael
Rodin
Wren
Blake
Duren
Doré
*Cruikshank
Gibson
Vedder
Verrshtchagin
Watts
Cotof
Dupré
Rubens
Wilson

Van Dyck
Mignard
*Correggio
Van Aelst
Jan Steen
Piloty
Knaus
Lenbach
Ribot
Bastien-Lepage
Manet
†Reynolds
†Gainsborough
Kneller
Tiepolo

OCIDANTI

Cesare Borgia

*Crippen

AKTORI

†Garrick
Burbage
Roscius
Tree

Macready
Talma
Richard Carle
Salvini

* Partale.

† Sub sua peruko.

‡ Kalveskis pos livar la maro.

§ Kalveso esis traito dil familio Bach.

Morto: Diskuto filozofial

De LIBRO DE BURLESKAJI, 1916. Unesme imprimita
en la jurnalo *Smart Set*, decembro 1914.

La dopa salono di domo Usana. Nepreciza sugesto di cerebro: stranja sidili, la tablo forpozita, karafo e glasi. Odoro pezoza, sufokanta, e perturbanta di flori—rozi, dianti, lilii, gardenii. Mala aero, ed humideso, quale se pluvas extere; ne pluvas.

Pordo duktas al avana salono. Ol esas apertita, e tra ol on povas vidar flori. Li esas rangizita cirkum longa nigra buxo havanta grandega manchi arjenta qua sidas sur du suportili. De tempo a tempo homo eniras la avana salono tra la strad-pordo, lua shui odiinde stridas. Omna vizitanto proximeskas a la longa nigra buxo, regardas aden ol per

male celita repugno, nelaute ploretachas, e pose retroiras vers la pordo. Horlojo sur mantelo di kameno laute tiktakas.

En la dopa salono sis sarko-eskortuli sidas sur sidili, singlu rekta, la manui sur la genui. Li portas vesti sundial, e lia chapeli esas sur la plankosulo apud lia sidili. Singlu portas l'orizit insigno di kunfrataro havante krepa rozetajo sur sua frak-rifalduro. En l'obskureso li esas nedicernebla; li omna parolas per la sama susuro presita e guturoza. Inter lia komenti li pauzas, klarigas la guturo, mungas su, e movetas en la sidili. Li esas tre destranquila. Tempo: Adagio lamentoso, ulfoye rapideskante til andante maestro. Lore:

UNESMA SARKO-ESKORTULO

Qua supozabus, ke lu esos nexta?

DUESMA SARKO-ESKORTULO

Yes; on nulatempe savas.

TRIESMA SARKO-ESKORTULO

(*Olda voco, oraklatra.*) Ni esas hodie hike, morgo foririnte.

QUARESMA SARKO-ESKORTULO

Me vidis lu ne plu antee kam mardie. Il nulatempe plu bone aspektabis. Nulu sup—

KINESMA SARKO-ESKORTULO

Me vidis lu merkurdie. Ni kune drinkis biro en la Huffbrow-restoreyo. Il ridis e jokis quale sempre.

SISESMA SARKO-ESKORTULO

On nulatempe savas qua esos nexta. Lu e me kune esis sark-eskorti por Hen Jackson ne plu longe kam un monato ante nun, o forsan kin semani.

UNESMA SARKO-ESKORTULO

Nu, viro es fortuneza se lu rapide mortas. Segun *mea* deziro, me ne dezirus plu bona maniero.

DUESMA SARKO-ESKORTULO

Mea fratulo John tale mortis. Lu falis quale stono, sidante an la supeo-tablo. Li mustis forprenar la kultelo de lua pugno.

TRIESMA SARKO-ESKORTULO

Me havis onklulo qua same agis, ma sen la kultelo. Lu havis to quon on nomas apoplexio. To es kustumal en mea familio.

QUARESMA SARKO-ESKORTULO

On dicas, ke ol es en la *lua*, anke.

KINESMA SARKO-ESKORTULO

Ma lu nulatempe tale aspektis.

SISESMA SARKO-ESKORTULO

No. Nulu supozabus, ke *lu* esos nexta.

UNESMA SARKO-ESKORTULO

Tala kozin on ne povas savar.

DUESMA SARKO-ESKORTULO

Tro vera!

TRIESMA SARKO-ESKORTULO

Ni es hodie hike, morgo foririnte.

*(Pauzo. Pedit movigesas. Ulaloke pordo
bruisoze klozasas.)*

QUARESMA SARKO-ESKORTULO

(Gaye.) Lu aspektas elegante. Me audis, ke
lu tote ne sufris.

KINESMA SARKO-ESKORTULO

No; lu tro rapide mortis. Ula minute vivanta
e nexta-minute, mortinta.

SISESMA SARKO-ESKORTULO

Imaginez; mortinta tante rapide!

UNESMA SARKO-ESKORTULO

Foririnta!

DUESMA SARKO-ESKORTULO

Mortinta!

TRIESMA SARKO-ESKORTULO

Nu, ni omna mustas irar ye *ula* tempo.

QUARESMA SARKO-ESKORTULO

Yes; homo nulatempe savas, ka lua foyo nexte venos.

KINESMA SARKO-ESKORTULO

On ne saveskas per aspekto. Ta malademi ofte vivas til oldeso.

SISESMA SARKO-ESKORTULO

Yes; la mediki dicas, ke esas la granda grasoza homo qua maxim balde foriras. Li dicas, ke pulmonit' nulatempe mortigas nulu ecept le sana.

UNESMA SARKO-ESKORTULO

Tale me audis. La maxim yuna fratulo di mea spozino pezas 240 pfundi. Lu esis tam

forta kam mulo. Lu povus levar wiskio-barelo, e plu multo. Me unfoye vidis lu drinkar preske tota bareleto de biro. Ma ol mortigis lu ante min kam semano—e *lu esis* milde malada.

DUESMA SARKO-ESKORTULO

Semblas esar multa pulmonito cavintre.

TRIESMA SARKO-ESKORTULO

Yes; me audas pri homi maladeskanta omnadie. La seniora filio di mea fratulo Sam maladeskis pro ol.

QUARESMA SARKO-ESKORTULO

Me ipsa sufris ol unfoye. Me esis dementa dum quar semani.

KINESMA SARKO-ESKORTULO

To es bon auguro.

SISESMA SARKO-ESKORTULO

Yes; on ne mortas dum ke on dementesas.

UNESMA SARKO-ESKORTULO

Semblas esar multa maladeso cayare.

DUESMA SARKO-ESKORTULO

Me asistis kin funeri dum sis semani.

TRIESMA SARKO-ESKORTULO

Me superiras tu. Me asistis sis dum kin semani, ne inkluzar ica.

QUARESMA SARKO-ESKORTULO

Kerlo apene savas quale pensar pri ol.

KINESMA SARKO-ESKORTULO

Ton *me* sempre dicas: on ne savas qua esos nexta.

SISESMA SARKO-ESKORTULO

Tro vera! Nur pensez pri *lu*.

UNESMA SARKO-ESKORTULO

Yes; nulu selektabus *lu*.

DUESMA SARKO-ESKORTULO

Nek mea fratulo John, no.

TRIESMA SARKO-ESKORTULO

Nu, to quo *mustas* esar, *esos*.

QUARESMA SARKO-ESKORTULO

Yes; ne valoras plendar. Kande onua tempo venas, on *mustas* irar.

KINESMA SARKO-ESKORTULO

Ni es *fortunoza*, se ne es ni.

SISESMA SARKO-ESKORTULO

Ton me sempre dicas. Ni devas esar *gratitudoza*.

UNESMA SARKO-ESKORTULO

Tale *me* opinionas pri ol.

DUESMA SARKO-ESKORTULO

To ne helpus *lu*, irge quon ni facus.

TRIESMA SARKO-ESKORTULO

Ni es hike hodie e morge foririnte.

QUARESMA SARKO-ESKORTULO

Ma es penigiva, omnakaze.

KINESMA SARKO-ESKORTULO

Es penigiv por *el*.

SISESMA SARKO-ESKORTULO

Yes, es. Pro quo *lu* mustas irir?

UNESMA SARKO-ESKORTULO

To es questiono quan nulu nulatempe
respondas.

DUESMA SARKO-ESKORTULO

Nek nulatempe respondos.

TRIESMA SARKO-ESKORTULO

Tu es justa. Me unfoye parolis pri to a predikero, e mem *lu* ne povis responder.

QUARESMA SARKO-ESKORTULO

Quante plue on pensas pri ol, tante mine on komprenas.

KINESMA SARKO-ESKORTULO

Kande me vidis lu merkurdie, lu ne plu multe expektis to kam tu.

SISESMA SARKO-ESKORTULO

Nu, se me povus elektar, tale me sempre dezirus mortar.

UNESMA SARKO-ESKORTULO

Yes; ton *me* dicas. Me tote konkordas.

DUESMA SARKO-ESKORTULO

Yes; vi es justa, vi amba. Ne penvaloras malade jacar dum monati, la fakturi dil

mediko manjante on, e pose irgakaze mortar.

TRIESMA SARKO-ESKORTULO

No; kande kozo mustas eventar, la maxim bon ago es facar ol e finigar ol.

QUARESMA SARKO-ESKORTULO

Exakte ton me dicis a mea spozino, saveskinte.

KINESMA SARKO-ESKORTULO

Ma nulu supozis, ke *lu* esos nexta.

SISESMA SARKO-ESKORTULO

No; ma to es un de ta kozi quin on ne povas komprenar.

UNESMA SARKO-ESKORTULO

On nulatempe savos *qua* esos nexta.

DUESMA SARKO-ESKORTULO

Es fortuneza ne savar.

TRIESMA SARKO-ESKORTULO

Me supozas, ke tu es justa.

QUARESMA SARKO-ESKORTULO

Ton mea avulo olime dicis: on nulatempe savas to quo eventos.

KINESMA SARKO-ESKORTULO

Yes; tale eventas.

SISESMA SARKO-ESKORTULO

Nun unu, pose altru.

UNESMA SARKO-ESKORTULO

On ne povas dicar, qua esos.

DUESMA SARKO-ESKORTULO

Me sempre dicas lo: ni es hike hodie—

TRIESMA SARKO-ESKORTULO

(Interruptas jaluzoze ed humuroze.) E morgeni ne es hike.

(Supresita e minacanta ridetacho. Pos to venas subita silenco. Bruiso de pedi en laavana salono, e susurado. La sarko-eskortuli extensas la koli. Li rekteskas, adjustigas sua kolumi. La kleriko arivas. Del supra etajo venas la sono di plorado.)

L’Amerikana parolata

De la jurnaló *The Baltimore Evening Sun*, 19
oktobro 1910.

Pro quo ula laborema erudito ne probas facar gramatiko dil linguo Amerikana—di la Angla, nome, quale ol esas parolata da la granda amasi de homi en ca bela lando? Ta gramatiko kareus multa reguli pozita kom principi per granda soleneso en la traktati daa siori Harvey e Fewsmith, e shovita per exerco violentoza di muskuli pedagogial aden la kranii di skolani. La regulo qua interdiktas duopla nego, exemple, mankus. Esos nula interdikto kontre ‘I didn’t do nothin’ [me ne facis nulo]. Nek esos denunco kontre ‘I have saw’ [me vidis], ‘He would have went’ [il irabus], ‘My father

taken me by the ear' [mea patro prenis me ye l'orelo], 'I seen' [me vidabis], e 'The milkman has come' [la lakto-portisto venabis], nam omna tala formi, quankam dubiteme autentika kom la Angla, esas perfekte reguloza Amerikana ed omnadie uzata da adminime 50 % dil popolo di Usa.

L'argumento, ke olti ne esas digna de inquesto serioza pro ke olti nur esas pruvi di nesavo, ne esas tro valida. Irga linguo parolata, irge quante barbara, esas digna de inquesto. Nia filologi spensas multa tempo per studiar la dialekti dil Eskimo-i, la Hausa-i, e la Navaho-i, de qui nula havas gramatiko rafinita, ed uli de li atenceskas Yidish, ta maxim horrorinda de omna dialekti, ma til nun nulu de li pensas konsakrar irga tempo al Amerikana. Lia frati Germana esas min delikatega. Omna dialekti di Germania, irge quante mala gramatikale, esis studiita e deskriptita. Anke la dialekti di Francia ed Hispania.

Fakte, esas nula advere ciencala gramatiko—ekkluzante la gramatiki di Esperanto, Volapük, e tala idiomi neposibla. Lingui chanjas de un yarcento ad altra, preske de un yaro ad altra. Dum l'ero di Shakespeare 'more larger' [plu plugranda] esis tote bona Angla frazo, e tala frazi quala

‘I have saw’ [me vidis] ed ‘I would have went’ [me irabus] esis adminime defensebla. Sendubite oli esas hodie defensebla, ma sive yes sive no, la fakto esas, ke oli esas sempre uzata, e la kondicioni di olia uzo esez studiata, por l’informo e l’amuzo dil decendantaro. Nia Angla skribita esos facile acesebla dal filologo mil yari de nun. Ma nia Amerikana parolata, ecepte ke lua precedanti nunatempa facos lia devo, esos tam misterioza a lu kam la slango di Babilonia o la pronunco di la Greka di Perikles.

Uli del chefa reguli dil Amerikana parolata esas facile dicernebla. Ol esas tre original ed audacoza en la maniero konjugar verbi. Vice ‘I write’ [me skribas] ed ‘I wrote’ [me skribis], ol uzas ‘I write’ ed ‘I written.’ Vice la formo kustumal dil perfekta pasinto, ol uzas ‘I have wrote.’ Olua formo dil 3ma persono en la pasinta tempo esas ‘he written.’ Ma forsan la maxim bona maniero montrar olua reguli esas ofrar exemplo di konjugo. Yen, l’Amerikana maniero konjugar ‘to see’ [vidar] en l’indikativo:

TEMPO PREZENTA.

<i>Singulara</i>	<i>Plurala.</i>
I see.	We see.
You see.	Youse see.
He sees.	*They see.

TEMPO PREZENTA PERFEKTA.

I have saw.	We have saw.
You have saw.	Youse have saw.
He has saw.	*They have saw.

TEMPO PASINTA.

I seen.	We seen.
You seen.	Youse seen.
He seen.	*They seen.

TEMPO PASINTA PERFEKTA.

I had saw.	We had saw.
You had saw.	Youse had saw.
He had saw.	*They had saw.

TEMPO FUTURA.

I will see.	We will see.
You will see.	Youse will see.
He will see.	*They will see.

* Ta formi, quankam korekta, segun la reguli dil gramatiko Amerikana, esas neofte advere uzata. Vice 'They have saw' esas plu kustumal audar 'Them men

have saw.’ ‘They,’ fakte, esas pronomo neofte uzata.
‘Them’ preske sempre remplasas ol.

TEMPO FUTURA PERFEKTA.

[Nula tala tempo esas trovata en gramatiko
Amerikana. Vice ol, la tempo futura uzesas,
quale en la frazo ‘I’ll be dead by then’ [me
mortabos ante ta tempo].]

Yen, rezumo di ‘to go’ [irar]:

MODO INDIKATIVA.

<i>Prezenta</i>	I go.
<i>Prezenta perfekta</i>	I have went.
<i>Pasinta</i>	I went.
<i>Pasinta perfekta</i>	I had went.
<i>Futura</i>	I’ll go.
<i>Futura perfekta</i>	(?).

MODO SUBJUNTIVA.

<i>Prezenta</i>	If I go.
<i>Pasinta perfekta</i>	If I had went.
<i>Pasinta</i>	(?).

MODO POTENCIALA.

<i>Prezenta</i>	I can or must go.
<i>Prezenta perfekta</i>	I can or must have went.
<i>Pasinta</i>	I could or would go.
<i>Pasinta perfekta</i>	I could, or would, or should, or ought to have went.

Nun observez la maniero konjugar ‘to take’ [prenar], e precipue la maniero formacar la perfekta pasinto en la modo potencial:

MODO INDIKATIVA.

Prezenta I take.
Prezenta perfekta I have took.
Pasinta I taken.
Pasinta perfekta I had took.
Futura I’ll take.
Futura perfekta (?).

MODO SUBJUNTIVA.

Prezenta If I take.
Pasinta perfekta If I had took.
Pasinta If I taken.

MODO POTENCIALA.

Prezenta I can or must take.
Prezenta perfekta I can or must have took.
Pasinta I could or would have took.
Pasinta perfekta I could, or would, or should or ought to, or had ought have took, or had a right to take.

Ta konjugo-formo, tamen, esas limitizita

en uzado a certena verbi neregulal. Altri konjugesas per maniero qua klare proximeskas ad olta dil Angla gramatiko ortodoxa. En la frazo ‘I hadn’t ought to have bought’ [me ne devis komprir], exemple, la verbo ipsa havas bona formo Angla, irge quante l’altra membri shokesas. Ya praktikale, mem ‘I written’ ed ‘He taken’ havas rivalo serioza en sorto de tempo-formo hibrida. Ton on povas nomar la formo dil pasinta-prezenta o prezenta-pasinta tempo. Ol esas kustumal en la Zuluana, la Hausana, la Plattdeutsch, ed altra dialekti barbara e facesas per avancigar agi pasinta al prezento. Do, vice dicar ‘I saw what he was up to’ [me vidis to quon il facis], o plu korekte en l’Amerikana, ‘I seen what he was up to,’ granda nombro de Amerikani dicas ‘I see (or sees) what he is up to, and so I says to him’ [me vidis to quon lu facis, e do me dicis a lu], edc. La vorto Amerikana ‘sez’ tale originis. Ol esas ofte supozata esar formo degenerita di ‘said’ [dicis], ma fakte ol esas autentika formo fonetikal di ‘says’. ‘Says’ pronuncesas en l’Amerikana quale se espelata kom ‘sez’. Do ‘sez’ esas perfekte defensebla.

Ma ni rivizitos ta temo altradie.

Aniversario neglija

Unesme imprimita en la jurnalno *Evening Mail* di New York, 28 decembro 1917. La suceso di ca frivola jok-mentio, facita dum milito, kande plu serioza skriburi esis neposibla, grande astonis me. Ol esis grave konsiderata da mult altra jurnali, e rapide esis inkluzata en la literaturo medicinal e refero-libri standard. Ol kontenis, komprenende, tote nula vereso, e me plurafoye publike konfesis, ke ol esis nur jokajo—exemple, en *Prejudiki: Sisesma Serio*, 1927, pagini 194-201. Pluse, ol esis expozita e denunciata da altra homi—exemple, Vilhjalmur Stefansson, l'exploristo dil Arktiko (e granda gust-experto pri kredemeso homal), en sua *Aventuri en Eroro*; New York, 1936, pagini 279-99. Ma ol duris prosperar, e fakte ankore prosperas. Apene un monato pasas sen ke me trovas l'esenco di ol ri-imprimata, ne kom sensencajo ma kom fakto, e ne nur en jurnali ma anke en dokumenti

ofical ed altra verki dil maxim alta pretendi. [Noto dal aŭtoro.]

Ye la 20ma di decembro preterpasis ni, tote sen publika remarko, un de la maxim grava aniversarii profana en la historio di Amerika, nome, la sepadek-e-kinesma aniversario dil introdukto dil balnuyo aden Ica Stati. Nula plombisto pafis saluto o pendis flago. Nula guvernero proklamis prego-dio. Nula jurnalo remarkigis la dio.

Sat vere, ol ne esis tote obliŭita. Ok o non monati ante nun, un de la plu yuna kirurgiisti dil Agenterio dil Publika Saneso en Washington hazarde deskovris la fakti dum esplorar la frua historio di higieno publika, e pro lua sugesto, komitato esis kunvenigita por celebrar l'aniversario per festino. Ma ante ke la projekto esis kompletigita, Washington sufris l'Interdikto,* ergo, la festino esis abandonita. Do, la dio pasis neremarkita, mem en la chefurbo dil nacio.

Balnuyi esas nun tante normala, ke esas preske neposibla imaginar mondo sen oli. Oli esas familiara a preske omnu en omna urbeti enkorpigita; en la plumulto di urbegi esas mem nelegala konstruktar lojeyo sen

* Tatempe esis l'Interdikto pro milito, preliminar al chefa katastrofo dil Interdikto Alkoholajal. [Noto dal aŭtoro].

instalar oli; mem che farmeyi li komencas uzesar. Ma malgre to, l'unesma balnuyo Amerikana esis instalita e dedikata erste ye 20 decembro 1842, e, segun mea savo, olta ankore existas ed uzesas.

Sat stranje, la loko di olua instalato esis Cincinnati, tatempe meskinega urbeto frontial, e mem nunatempe tote ne kulturo-guidanto. Ma Cincinnati, tatempe quale nunatempe, kontenis multa komercisti entraprezema, ed un de li esis viro nomizita Adam Thompson, komercisto di kotono e frumento. Thompson expediis sua frumento per vapor-navi alonge la riveri Ohio e Mississippi a New Orleans, e de ibe ad Anglia per seglo-navi. Ca komerco ofte igis il irar ad Anglia, ed en tando, dum la yari 1830ma, il aquiris la kustumo balnar su.

La balnuyo esis tatempe ankore novajo en Anglia. Ol esabis enduktita dum 1828 da Sinioro John Russell e l'uzo di ol esis restriktita a mikra klaso de entuziasmanti. Pluse, la balnuyo Angla, tatempe quale nunatempe, esis aparatacho mikra e nekonvenanta—nulo, fakte, ma gloriizita baseno—e plenigar e vakuigar ol bezonis asisto di servisto. Balnar ya esis kelke grava ceremonio, e Sinioro John en 1835, on dicitis,

esis l'unika homo en Anglia qua facis lo omnadie.

Thompson, qua esis inventema—il plu tarde inventis mashino ankore uzata por ensakigar shinki e lardi—havis la nociono, ke la balnuyo Angla esus multe plubonigita, se ol esus sat granda por aceptar la tota korpo di adultulo, e se olua aquo-provizuro, vice esar haulita adibe da servistino, esus duktata per tubi de centrala cisterno e vakuigita samamane. Konseque, dum frua 1842, il komencis konstruktar l'unesma balneyo moderna en sua domo en Cincinnati—domego havanta koloni dorika, qua situesis proxim to quo nun esas la krucvoyo dil stradi Monakeyo ed Orleans.

Tatempe esis, komprenende, nula aquo-provizo urbal, adminime en ta quartero, ma Thompson havis granda puteo en sua gardeno, ed il instalis pumpilo por elevar olua aquo a la domo. Ca pumpilo, funcionigita da sis Negruli, simile ad antiquatra incendio-pumpilo, konektesis per tubo a tanko ek cipreso en l'atiko dil domo, ed hike l'aquo esis konservita til ke ol esis bezonata. Del tanko du altra tubi iris al balneyo. L'una, por portar kolda aquo, esis direta. L'altra, facita por portar varma aquo, iris alonge la granda kameno dil

koqueyo, ed esis volvita en ol quale giganta resorto.

La balnuyo ipsa havis nova formo, e divenis l'avo di omna nunatempa balnuyi. Thomas igis James Cullness fabrikar ol, tatempe la chefa menuzisto en Cincinnati, ed olua materio esis mahagono Nikaraguana. Ol esis longa de preske sep futi e larja de quar futi. Por aquespruvigar ol, l'internajo esis kovrita per dina plombo, sorgeme soldita ye la junturi. La tota aparato pezis 1.750 pfundi, cirkume, e la plankosulo dil chambro en qua ol pozesis mustis esar plufortigita por subtenar ol. L'exterajo esis sorgeme polisita.

En ta luxozza balnuyo Thompson dufoye balnis su dum 20 decembro 1842—kolde ye ok kloki matine e varme dum la posdimezo. La varma aquo, varmigita dal fairo dil koqueyo, atingis temperaturo di 105 gradi Fahrenheit. Ye Kristonasko, invitinte partio de kin jentiluli por dinear, il prizentis la nova marvelo e demonstros olua uzo, e quar de li, inkluzante Franca vizitanto, kolonelo Duchamel, riskis plunjar aden ol. Sequantadie la tota Cincinnati—tatempe urbo havanta cirkume 100.000 habitanti—audabis pri ol, e la lokala jurnali detaloze

deskriptis ol ed apertis lia kolumni a violentoza diskuti pri ol.

La kozo fakte divenis publikajo, e balde esis opozo bitra e du-parta kontre la nova inventuro, qua esabis quik imitita da plura altra richi Cincinnatiana. Unlatere, ol denuncesis kom ludilo Epikurana ed ofensiva de Anglia, projetita por koruptar la simpleso demokratial dil Republiko, ed altralatere, ol atakesis dal medikaro kom danjero por saneso e certa invitanto di 'ftizio, feбри reumatismal, inflamo dil pulmoni e la tota kategorio de morbi zimotal.¹ (Me citas del *Receveyo dil Medicino Westala* de 23 aprilo 1843.)

La kontroverso-bruiso balde atingis altra urbi, ed en plu kam un loko l'opozo medicinal atingis tala forteso, ke legifado reflektis ol. Tarde en 1843, exemple, la Komuna Konsilantaro di Philadelphia konsideris lego por interdiktar balno inter 1 novembro e 15 marto, ed ol faliis adoptesar per nur du voti. Samayare, la legifantaro di Virginia kreis imposto de \$ 30 omnayare po omna balnuyo instalota, ed en Hartford, Providence, Charleston e Wilmington (Delaware), specal e tre granda aquo-taxuri impozesis a ti qui havis oli. Boston, frue

1 De *zimoto, to quo genitas fermento, relatante zimologio, zimogeno.

dum 1845, interdiktis balnar ecepte per konsilo medikal, ma la lego esis nulatempe exekutita ed en 1862 ol esis revokita.

Ta legi, me suspektas, esis pro klas-sentimento, nam la Thompson-balnuyo esis evidente tro kustoza por esar posedata da irgu ecepte le richa; advere, la preco kustumal po instalar balnuyo en New York en 1845 esis \$ 500. Do la politikisti basranga di ta tempo profitis per fulminar kontre ol, e mem esis suspekto pri predispozio politikal en multi de la frua denunci medicinal. Ma l'invento dil vulgar balnuyo, interne kovrita per zinko, en 1847, haltigis tala ataki, e pose la balnuyo kontinue progresis.

La zinka balnuyo esis facita da John F. Simpson, plombisto di Brooklyn, ed ilua esforti protektar ol per patento okupis la korti til 1855. Ma la judicii sempre kontreagis il, e pos 1848 omna plombisti di New York esis pronta instalar balnuyi. Segun skribisto dil *Registro Kristana* di 17 julio 1857, l'unesma balnuyo en New York esis pronta por trafiko ye 12 septembro 1847, ed ante la komenco di 1850, ja esis preske 1.000 uzata en l'urbego.

Pos to, l'opozio medicinal kruleskis, ed inter altra mediki eminenta, doktoro Oliver

Wendell Holmes deklaris su por la balnuyo, e vigoroze kombatis la kontramovemento restanta en Boston. L'Usana Asociuro Medicinal kunvenis en Boston en 1849, e voti di membri asistanta montris, ke preske 55 procento de li konsideris balno esar nenociva, e ke plu kam 20 procento rekomendis ol kom salubra. Ye la kunveno di 1850, rezolvuro esis oficale adoptita por aprobar la balnuyo. La homeopatiisti adoptis simila rezolvuro en 1853.

Ma esis l'exemplo di Prezidanto Millard Fillmore, mem plu kam la aprobo nevolunta dil mediki, qua donis al balnuyo agnosko e respektindeso en Usa. Dum ke il ankore esis vice-prezidanto, en marto 1850, il vizitis Cincinnati dum elekto-turo ed inspektis l'originala Thompson-balnuyo. Thompson ipsa esis mortinta, ma ilua balneyo esis konservata dal homo qua komprabis la domo del heredanti. Fillmore esis aceptata aden ta domo e, segun Chamberlain, ilua biografiisto, balnis su en la balnuyo. Experiencante nulo nociva, il divenis rekomendanto fervoroza dil nova inventuro, e sucedante al Prezidanteso ye la morto di Taylor, 9 julio 1850, il imperis, ke ilua milit-sekretario, generalo Charles M.

Conrad, invitez propozi por konstrukto di balnuyo en la Blanka Domo.

Ica ago kurtatempe rivivigis l'olima kontroverso, ed olua opozanti fanfaronis la fakto, ke esis nula balnuyo ye Mount Vernon, nek ye Monticello, e ke omna prezidanti ed altra granduli pasinta travivabis sen tala luxaji monarkial. La senjora Bennett, en la New York *Heraldo*, akuzis, ke Fillmore advere deziregis komprar ed instalar en la Blanka Domo balnuyo ek porfiro ed alabastro qua esabis uzata da Louis Philippe en Versailles. Ma Conrad, ne atencante ta tumulto, invitis submisioni, e la kontrato esis balde ganita da Harper & Gillespie, firmo de injeniori di Philadelphia, qua propozis ofrar balnuyo ek dina gisfero, kapabla flotacigar la maxim granda viro.

Olta esis instalita dum frua 1851, e restis funcionante en la Blanka Domo til l'unesma Cleveland-administerio, kande la nuna balnuyo emaliizita remplasis ol. L'exemplo dil Prezidanto balde ruptis la restanta olima opozo, ed ante 1860, segun la jurnal-anunciatempa, omna hotelo en New York havis un balnuyo, uli havis du o mem tri. En 1862, balno esis introduktita aden l'armeo da generalo McClellan, ed en 1870 l'unesma

karcer-balnuyo esis instalita en Moyamensing-karcero, en Philadelphia.

Yen la historio dil balnuyo en Amerika. On astonesas, esplorante ol, trovar ke tanta poko di ol esas registragata. Fakte, la literaturo esas preske nulo. Ma forsan ica kurta skisuro incitos altra esploristi e tale fondos adekвата celebros por la centesma aniversario en 1942.

La Vizionero

De LIBRO DE BURLESKAJI, 1916. Unesme imprimita
en la jurnalno *Smart Set*, decembro 1914.

‘Yes,’ dicis Kheops, helpante sua gasto pazar en desfacila loko, ‘on povas kredar, ke ca rok-amaso duros. Ol multe kustis a me, kredez lo. Me komence decidis, ke ol esez konstruktita ek honesta petro, o tote ne esez konstruktita. Nul chipa brika materiacho por *me!* Regardez Babilonia. Ol esas tote ek briki, ed ol sempre krulas. Mea ambasadisto ibe informas me, ke omnayare nur la manteno di la muri kuestas miliono—imaginez, nur di la muri! Quante evidente kuestas la manteno dil palaco havanta tanta ornamenti!

‘Yes, me konkordas, ke brik-konstrukturo bone aspektas. Ma quon to importas? Anke bone aspektas chipa kotona nokto-robo—vu konocas ta ornivachi quin ta kolporteri Tebana vendas a mea laboristi ye la rivi. Ma kad ol *duras*? Tote ne. Nu, me erektas ica piramido por *durar*, e me tote ne sucias pri olua aspekto. Me audas omna sorto de mokaji pri ol. Mea barbisto esas inteligenta sklavo ed es sempre alerta: lu portas a me omna babilaji. Ma me ne atencas. Ico es *mea* piramido. Me pagas la pekunio po ol, e me esos morteragita aden ol kande me mortabos. Do me esforcas facar bona e solida laboro, e ne atencas la beleso.

‘Omnakaze, es mult altra ledaji en Egiptia. Regardez ta basranga piramidi nordal. Pri formo li havas lo sama, plu o min, kam ica, e pri grandeso, li semblas esar veruki kompare ad ica. E regardez la Sfinxo. Ol kustis a mea avulo quar milioni se ol kustis un centimo—e quo ol nun esas? Burleskajo! Karikaturajo! Paraliziko arkitektal! Esante *nova*, sat bona! Ol esis ostentantajo. Homi venis mem de Tiro por bear ye ol. Omnu dicis, ke ol esas un de ta vidaji quin on ne darfas neglijar. Ma balde peco senpeleskis hike, altra peco ibe, e pose la nazo fendesis, e pose orelo forfalis, e pose

un del okuli moleskis ed humideskis, e tandem ol esis nur induto, maskilo, terorigilo. Mea patro spensis multo po reparar ol, ma ka to sucesis? Ante ke la nazo reparesis, l'oreli itere esis neferma, e tale pluse. Fine, il abandonis ol kom perdita laboro.

'Yes; ca piramido igas me sencese sorgar, ma me durigos ol se ol ruinos me. Uli dicas, ke me devas konstruktir ol trans la fluvio ube esas la petro-mineyo. Tala babilo maladigas me. Ka me semblas esar tala viro quala deziras *ludar*? Me esperas ke ne. Viro havante un gambo povus *ton* facar. Mem Babiloniano povus *ton* facar. To esabus tam facila kam melkar bovino. To quon *me* volis esis to quo ecitos me—to quo strenos me. Do, me decidis tranar la tot amaso trans la fluvio—sis milion tuni de petro. E kande l'injeniori dicis, ke to es neposibla, me donis a li du dii por ekirar Egiptia, e pose me ipsa atakis la problemo. Ol esis tasko nova e desfacila. Ol esis tasko quan me povis asumar energioze.

'Nu, me supozas, ke vu savas quanta problemin me komence havis. Unesme, me probis uzar pontono-ponto, ma la roki por la bazala strato esis tante pezoza, ke li sinkigis la pontoni, e me perdis plura centi

de sklavi ante ke me komprenis, ke to ne sukcesos. Me probis granda rafto, ma por flotacigar ol kun la roki, me mustis uzar tante granda lenii, ke ol esis nemanuagebla, ed ante ke me komprenis to quo eventas, me perdabis sis rokegi preparita e plusa cent sklavi. Me fine sukcesis, komprenende. Omna stulto en Egiptia sukusis sua barbo pri ol; me ipsa audis la babilado. Ma me tacis e duris atakar la problemo, e tandem solvis ol.

‘Me supozas, ke vu savas quale me facis lo. Ka generale? Nu, la detali es simpla. Me unesme facis nova rafto, multe plu lejera kam l’olima rafto, e lore obtenis mil aquespruva kapro-peli ed igis li esar inflata til ke li esis tam tensa kam tamburi. Sur omna kapro-pelo esis ledra rimeno, e sur la fundo dil rafto, uniforme interspacizita, esis mil hoki. Ka vu komprenas? Yes; precize to. La sklavi plunjis aden la fluvio portante la kapro-peli, natis adsub la rafto, e ligis la rimeni al hoki. E li omna ligite, la rafto flotacis quale veziko. On ne povis sinkigar ol.

‘Evidente, to bezonis multa tempo, ed eventis acidenti ed obstakli. Exemple, ula sklavi esis tante lejera, ke li ne povis tenar la kapro-peli sub l’aquo sat longe por pozar

li sub la raŭto. Me mustis plupezigar ta kerli per ligar roki a lia tayi. E kande li ligabis la kapro-peli ed esforcis retronatar, uli de li esis sinkigita dal roki. Me ne exakte kontis, ma me supozas, ke du o tri centi de li talamaniere dronesis. Plusa duacent dronesis pro ke li ne povis retenar la respiro sat longe por natar adsub la raŭto e retronatar. Ma quale to importas? Me ne esforcis amasigar sklavi, ma facar raŭto qua flotacos. E me ya *sucesis*.

‘Nu, pos ke me montrabis quale facar lo, omna sajachi aceptis l’ideo, e pose me igis granda turbo laborar por facar plusa rafti, e tandem me havis dek-e-sis de li funcionanta, e movigis plu multa petro kam la masonisti povis pozar. Ma me ne deskriptos to omna. Yen, la piramido; ol justifikas su ipsa. Pos un plusa yaro, me pozabos la supra strato e komencos kovrar ol. Me uzos pura marmoro, nula ornivachi. Me povus engajar bando de Tebana masonisti ed igus li skultar ol kom leonokapi e tigro-unglegi e tala bagateli, ma pro quo disipar tempo e pekunio? Ol ne es menajerio, ma piramido. Mea ideo esis igar ol esar la piramido maxim perfekta dil mondo. La rejulo qua deziras ecelar ol bezonos vekar tre frue matine.

‘Ma quala problemin me havis! Kredez me, esis nulo altra kam problemi, problemi, problemi del komenco. Me ne mencionos la desfacilaji injenioral. Li esis desfacila por l’injeniori, ma facila por me, kande me atakis li. Ma ta sklavi tre male agis. Komence, me havis nur un o du mili de li, e li venis de un tribuo; do li sat bone traktis l’unu l’altri. Dum la tot unesma yaro, me dubitas ke plu kam duadek o triadek mortigesis pro kombati. Ma lore me acepteskis nova bandi de admonte, e pos to esis nulo altra ecepte l’una kombato pos l’altra. Dum du tot semani, nula laboro facesis. Me advere pensis, tatempe, ke me mustas abandonar la tasko. Ma tandem l’armeo haltigis la tumulto, e pos ke duacent chefi esabis jetita aden la fluvio, paco esis restaurata. Ma to kustis a me, sume, triamil sklavi, ed haltigis laboro por adminime sis monati.

‘Lore venis la tale nomata mestier-sindikati, e la striki, e plusa problemi. Ta sindikati esis fondita da du inteligenta sklavi de Khaldea, un de li sorto de laika predikero, kerlo tre babilema. Ante ke me audabis pri li, li ja tante fore procedis, ke esis preske neposibla represar li. Me komence probis konciliar, ma to tote ne

efikis. Li havis tote dementa postulaji— festo-dio omna dek dii, karno omnadie, nula laboro nokte e domi kom lojeyi. Uli mem esis sat senshama postular salariaji. Imaginez! Sklavi postulas salariaji! Konkluze, me itere sendis l'arneo por ekvarsar ula sango. Ma quante ofte on falis, tante ofte me mustis trovar altru por remplasar lu, do mustis sendar l'arneo admonte por kaptar bando pos bando, plusa spenso, e plusa anxio e perturbo.

'En l'ero di mea avulo, sklavi esis honesta e fidema laboristi. On povis duktar unu de la ruo, docar a lu quale shovelagar o tirar kordo ante un yaro, cirkume, e pos to lu preske valoris sua manjaji. Ma la nuna sklavo tote ne valoras. Lu nulatempe donas honesta laboro se posible, e lu sempre deziras ulo. Konsiderez ta kerli nun laboranta—la plumulto de li es yunuli del areo dil Unesma Katarakto. Yen sklavi qui nulatempe vidis pano del bakisto o karno de buchisto til ke li esis kaptita. Li habitis la busheyo quale tanta hieni. Nu, li nun havas bov-karno o muton-karno dil unesma rango, unfoye omnasemane, bona pano e tam multa fishi kam li povas kaptar. Li ne esas koaktita laboreskar til jornesko, e li haltas ye noktesko. Esas apene un de li qua

ne havas psalterio, od harpo, od altra muzikilo. Se li deziras vestizar su kom Egiptiani, me donas vesti a li. Se on mortigas laborante, o da leono, o dum kombato, me igas lu esar balzamizita ed enterigas lu quale viro. Se un de li ruptas gambo o perdas brakio od es tro evoza por laborar, me liberigas lu sen plendar, e lu es libera irar adheme se lu ton deziras.

‘Ma ka li es kontenta? Ka li es gratitudoza? Tote ne. Apene un dio pasas sen ke me audas pri nov agado. E plu male, li agitas uli de mea propra homi—la karpentisti, masonisti, band-patroni e tale pluse. De tempo a tempo mea inspektisti trovas ul maligna skribajo difamanta qua es grabita aden roko—ul frazi, ke me igas li tro laborar, e frapas li, e retenas li kontrevole, e generale male traktas li. Me tote ne dubitas, ke uli de ta enskriburi es nun parti dil piramido: es neposibla inspektar omna roko. Nu, en venonta yari, oli esos exkavita e lektita da nekonocati, e me subisos okulo kontuzita. Homi opinionos, ke Kheops esis olda raskalo kruela—*me*, imaginez! Ka vu kredus lo?’

La Mediko nekomparebla

De LIBRO DE BURLESKAJI, 1916. Unesme imprimita en la jurnalo *Smart Set*, novembro 1915. Ca skriburo atraktis ti qui havas imprim-mashini privata, ed esas sis edituri artala di ol. [Noto dal autoro.]

L'eminenta mediko Yen Li-Shen, vokata noktomeze al lito di richa impost-kolektisto, Chu Yi-Foy, trovis, ke ilua kuracato altranga sufras pro hepato-spasmo. Exploro dil sango-pulso, lango, ped-ungli, e har-radiki revelis la fakto, ke la maladeso kauzesis dal prezenteso di multa mikra vermi en la sango; la mediko erudita quik sendis sua servisto a sua kontoro por querar fialedo de okuli di kulci dissolvita en la salivo di viri mortigita per strangulo, to

esis la remediilo konsilata da Li Tan-Kien ed altra autoritatozi por alejar ta stando doloriganta e danjeroza.

Kande la servisto retrovenis, la kuracato esis tante febla, ke la Cheyne-Stokes-respirado¹ ja komencabis, do la mediko decidis donar la tota kontenajo dil fialo—dozo heroatra, advere, pro ke on universale konkordas, ke mem tale mikra quanto quale ta qua adherus a la finaĵo di pilo di kavalo suficas por risanigar. Ho ve, pro ilua zelo profesional ed ilua eciteso, la famoza patologiisto permissis sua manuo tremar quale folio di mirto en ventego printempal, e do lu faligis ne nur la kontenajo dil fialo, ma anke la fialo ipsa aden l'ezofago di sua kuracato mortonta.

L'acidento, tamen, ne impedis l'efekti povoza di ta remediilo famoza. Ante dek minuti Chu Yi-Foy esis tante risanigita, ke lu demandis pladedo de rizo stufita kun pruni, ed ante jornesko lu povis livar sua lito e recevar la raporti di sua spionisti, denunciisti, ed extorsisti. Tadie lu querigis doktoro Yen e kom signo di gratitudo, nam lu esis homo yusta e sincera, asignis ad il segun la lego, ed ad ilua heredanti e sindiko

¹ Cheyne-Stokes-respirado esas respiro nenormal qua sempre plu profundeskas, ed ulfoye plurapideskas, sequata da gradopa diminuto qua rezultas en tempala respiro-halto nomata apneeo.

por sempre, la tota yarala renti, valori, ed imposti, sume ne min kam dekamil taeli¹ Hang-kowana, di du del stradi habitata da monet-kambiisti, fabrikanti di ucel-kaji e prostitucatini en l'urbeto Szu-Loon, e la stradeti, korti e voyeti relatanta li. E doktoro Yen, lua oldeso e l'oldeso di lua sep filiuli e triadek-e-un nepotuli nun sekure provizata, retretis del praktiko di sua arto, e devotigis su a tedanta inquesto ciencal (longatempes la temo di lua ambiciono pasionoza) pri la preciza relato fiziologial di gravii en la plu basa kordio-lobo e la rupto di arterii en la brakii e gambi.

Talamaniere pasis multa yari dum ke doktoro Yen facis sua explori e sendis sua progres-raporti yarale al Akademio Medicinal ye Chan-Si, e Chu Yi-Foy augmentis sua richaji e sua influo, til ke lua brakio extensesis del monti til la maro. Uldie, dum lua okadekesma yaro, Chu Yi-Foy itere maladeskis, e fidante a nula altra mediko, itere querigis l'erudita e nun evoza doktoro Yen.

'Me doloras,' lu dicis, 'ye la sinistra hancho, ube la stomako kurveskas adsur la spleno. Granda saliajo formacesas ibe.

¹ Un tael = 50 grammi, cirkume.

Lacerto, forsan, eniris me. O forsan mikra herisono.'

Do doktoro Yen uzis l'exploro por lacerti ed herisoni—nome, apliko di rubio-tinto al pomo di Adam, qua flavigas ol se irga sorto de reptero esas interne, e violeigas ol se esas mamifero—ma ol ne funcionis quale deskriptita dal libri. Tale suspektante osto mispozita e tro libere kreskanta, forsan del kolono vertebral, la doktoro decidis rekursar a kirurgio, do, pos korekta favorigo al dei, il donis a sua eminenta kuracato glutajo de opium-aquo, e forsendinte la lamentantini dil domaro del maladeso-chambro, il incizis la saliajo per akuta kulteleto, e balde havis l'objekto misterioza en sua manuo.... Ol esis la fialo de dissolvita okuli di kulci—*ankore plena e ferme stopita!* Plu male, ol *ne* esis la fialo de dissolvita kulc-okuli, ma fialo de ordinara bardan-suko—la remediilo *por infanti kolikanta pro la lakto di lia matri...*

Ma kande l'eminenta Chu Yi-Foy, emersante de sua benigna stuporo, signifis, ke lu deziras regardar la kauzo di sua doloro, la doktoro Yen Li-Shen montris a lu osto—osto autentika, ovatra e maligne aspektanta—e recente la patelo di ula Ho Kwang, latunisto en la strado Szchen-

Kiang. Doktoro Yen portis ta ostro en sua zono por gardar su kontre la pesti nigra, blua e flava. Chu Yi-Foy, regardante ol, ploris la lakrimi mola e gratitudoza di oldulo.

‘Dufoye,’ lu dicitis, ‘vu, mea amiko erudita, salvis mea vivo. Me til nun donabis a vu, kom signo di mea gratitudo, la renti, valori, ed imposti di du stradi, e di la stradeti, korti, e voyeti relatanta li. Me nun donas a vu la pezo di ta ostro per diamanti, per rubii, per perli o per smeraldi, segun vua volo. Ed irge quan de ta quar vu selektos, me donos anke l’altra tri. Nam ka K’ung Fu-tsze ne dicitis, “La bona mediko donas to quon la dei nur promisas?”’

E doktoro Yen Li-Shen abasis sua regardo e reverencis. Ma il esis tro evoza en l’arto di risanigo por redeskar.

Epitafo

De la jurnalo *Smart Set*, decembro 1921.

Se, pos ke me departabos de ca valo, vu
ulatempe rimemoros me e deziros
komplezar mea spirito, pardonez ula pekero
e palpebragez ye ula nebela yunino.

